

Хмельницький національний університет  
Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту  
Кафедра психології та педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Другий (магістерський)

Освітній рівень

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-  
ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ  
СОЦІОНОМІЧНОГО НАПРЯМУ

Назва теми

Галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність – 053 Психологія

Шифр і назва спеціальності

Шифр \_\_\_\_\_

номер ІНП

Виконала: студентка II курсу, гр. ПШмз-22-1 \_\_\_\_\_ Валерія ГАВЛОВСЬКА

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент \_\_\_\_\_ Людмила МІХЕСВА

науковий ступінь, вчене звання

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:

Зав. кафедри психології та педагогіки

доктор психологічних наук, професор

\_\_\_\_\_ Таїсія КОМАР

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

\_\_\_\_\_ 2023р.

Хмельницький, 2023

# ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту

Кафедра психології та педагогіки

Освітній рівень другий (магістерський)

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітня програма освітньо-професійна програма «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри психології та педагогіки

\_\_\_\_\_ Євген ПОТАПЧУК

підпис

протокол № 5 від 19 грудня 2022 р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Валерії ГАВЛОВСЬКОЇ

Ім'я, ПРИЗВИЩЕ здобувача

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Психологічні особливості розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного напрямку».

Керівник кваліфікаційної роботи: Людмила МІХЕСВА, кандидат педагогічних наук, доцент

Ім'я, ПРИЗВИЩЕ, науковий ступінь, вчене звання

Затверджено наказом ректора університету від 15 серпня 2023 р. № 30

2. Строк подання здобувачем роботи на кафедру 08 грудня 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали звіту з переддипломної практики, комплекс методів та методик дослідження: методика «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» (С. Бубнова); методика «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна, Н. Епштейн; тест «Визначення рівня комунікативності» (В. Ряховський); тест «Визначення соціальної креативності особистості»; тест «Задоволеність життям» Е. Дінера.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити): вступ, розділ 1 Теоретичні основи вивчення психологічних особливостей розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного напрямку, порівняльний аналіз розвитку понять «компетенція» та «компетентність», соціально-психологічна компетентність фахівців соціономічного напрямку, психологічні особливості розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного напрямку, висновки до розділу; розділ 2 Емпіричне дослідження психологічних особливостей розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного напрямку, опис та обґрунтування методів і методик дослідження, аналіз результатів дослідження, розробка комплексної психологічної програми з розвитку соціально-психологічної компетентності у

майбутніх фахівців соціономічних професій, висновки до розділу; висновки, перелік джерел посилання, додатки.

5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень) 6 рисунків, 2 таблиці.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

Дата видачі завдання 19 грудня 2022 року

### КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапу роботи	Примітка
1	Вибір теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань.	До 02 січня 2023 р.	виконано
2	Визначення теоретико-методологічних засад дослідження. З'ясування актуальності проблеми.	До 03 березня 2023 р.	виконано
3	Оформлення вступу кваліфікаційної роботи.	До 01 вересня 2023 р.	виконано
4	I розділ кваліфікаційної роботи.	До 10 вересня 2023 р.	виконано
5	II розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 жовтня 2023 р.	виконано
6	Загальні висновки.	До 01 листопада 2023 р.	виконано
7	Оформлення кваліфікаційної роботи.	До 01 грудня 2023 р.	виконано
8	Попередній захист кваліфікаційної роботи.	____ жовтня 2023 р.	виконано
9	Захист кваліфікаційної роботи (відповідно графіку)	____ грудня 2023 р.	виконано

Здобувач \_\_\_\_\_ Валерія ГАВЛОВСЬКА

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник роботи \_\_\_\_\_ Людмила МІХЕСВА

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

## АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи «Психологічні особливості розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного напрямку»

Здобувач Валерія ГАВЛОВСЬКА

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник Людмила МІХЕСВА

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Кваліфікаційна робота включає 77 сторінок, 2 таблиці, 6 рисунків, перелік джерел посилання складає 70 найменувань, 6 додатків.

Ключові слова: майбутні фахівці соціономічного напрямку, компетентність, соціально-психологічна компетентність, психологічні особливості соціально-психологічної компетентності.

Об'єкт дослідження: соціально-психологічна компетентність майбутніх фахівців соціономічного напрямку.

Предмет дослідження: психологічні особливості розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного напрямку.

За результатами дослідження розроблено комплексну психологічну програму розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних професій.

Одержані результати можуть бути використані в професійній діяльності педагогів, психологів і психологічній підготовці студентів.

Дипломник \_\_\_\_\_ Валерія ГАВЛОВСЬКА

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту 08 грудня 2023 р.

## ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОГО НАПРЯМУ	10
1.1 Порівняльний аналіз розвитку понять «компетенція» та «компетентність»	10
1.2 Соціально-психологічна компетентність фахівців соціономічного напрямку	20
1.3 Психологічні особливості розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного напрямку	30
Висновки до розділу	41
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОГО НАПРЯМУ	43
2.1 Опис та обґрунтування методів і методик дослідження	43
2.2 Аналіз результатів дослідження	50
2.3 Розробка комплексної психологічної програми з розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних професій	61
Висновки до розділу	72
ВИСНОВКИ	75
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	78
ДОДАТОК А КОМПЛЕКСНА ПСИХОЛОГІЧНА ПРОГРАМА З РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ	86
ДОДАТОК Б МЕТОДИКА «ДІАГНОСТИКА РЕАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ» С. БУБНОВА	97
ДОДАТОК В МЕТОДИКА «ШКАЛА ЕМОЦІЙНОГО ВІДГУКУ» А. МЕГРАБЯНА, Н. ЕПШТЕЙНА	102
ДОДАТОК Г ТЕСТ «ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ КОМУНІКАТИВНОСТІ» (В. РЯХОВСЬКИЙ)	107
ДОДАТОК Д ТЕСТ «ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЖИТТЯМ» Е. ДІНЕРА	110
ДОДАТОК Е ТЕСТ «ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ»	111

## ВСТУП

**Актуальність дослідження.** Сучасне суспільство швидко змінюється під впливом глобалізації, технологічних інновацій, економічних і політичних трансформацій. Сьогоднішня ситуація в Україні, яка включає повномасштабну війну росії проти України, внутрішньо переміщених осіб, трудову міграцію та інші важливі фактори, поставила перед нашою країною низку важливих завдань. Одним із цих завдань є підготовка висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців. Підготовку фахівців соціономічних спеціальностей в сучасному суспільстві важко переоцінити, оскільки їм необхідно адаптуватись до нових умов, співпраці з різними культурами, розуміти соціальні процеси, вміти ефективно спілкуватися, вирішувати конфлікти, підтримувати взаємодію з оточуючими людьми, бути толерантними, відкритими до різних поглядів і готовими взаємодіяти з різнорідними групами, розуміти поведінку та потреби людей, відчувати емпатію, аналізувати соціальні ситуації, швидко реагувати на зміни у взаємодії тощо.

Розвинута соціально-психологічна компетентність майбутніх фахівців соціономічних професій є однією з важливих складових професійної майстерності, що відіграє ключову роль у підготовці здобувачів вищої освіти.

Підготовка майбутніх фахівців соціономічних професій та особливості їхнього професійного розвитку були об'єктом наукових досліджень таких вчених як А. Журавльова, В. Зазикін, О. Заньковський, Р. Кричевський, К. Левін, Н. Ревенко, Ф. Тейлор, Ф. Фідлер та багатьох інших.

Розвиток компетентнісного підходу у навчанні розглядали такі науковці як Дж. Равен, І. Зязюн, Т. Іванова, Н. Ничкало, О. Овчарук, Л. Петровська, О. Сидоренко та інші.

На важливості психологічних і соціальних факторів у формуванні професійної компетентності у фахівців соціономічних спеціальностей наголошують як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Дослідження соціально-психологічної компетентності відображено в наукових працях Л. Оран-Лембрик,

І. Вегерчук, Л. Власенко, Л. Деркач, О. Лозової, Л. Лепіхової, О. Казаннікової, О. Кайріс, О. Керик, Н. Мачинської, О. Піркової, О. Тохтамиш та інших.

Таким чином, проблема розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних професій є актуальною, оскільки вона стосується не тільки їхнього професійного успіху, але й здатності впоратися з викликами сучасного суспільства та підтримувати здорові міжособистісні відносини.

Однак, важливо відзначити, що, не зважаючи на достатньо великий внесок науковців у розробку означеної проблеми, дослідженню психологічних особливостей розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних професій приділено недостатньо уваги. Актуальність проблеми, її теоретична та практична значущість і недостатня наукова розробленість зумовили вибір теми нашого дослідження.

**Об'єктом дослідження** є соціально-психологічна компетентність майбутніх фахівців соціономічного напрямку.

**Предметом дослідження** є психологічні особливості розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного напрямку.

**Мета дослідження:** теоретично обґрунтувати й емпірично дослідити психологічні особливості розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних професій та розробити комплексну психологічну програму з розвитку соціально-психологічної компетентності.

Відповідно до мети дослідження були визначені такі **завдання:**

1. Розглянути теоретичні підходи до розуміння феномену соціально-психологічної компетентності в психологічній науці.

2. Визначити й обґрунтувати психологічні особливості розвитку соціально-психологічної компетентності у здобувачів вищої освіти соціономічного напрямку.

3. Здійснити емпіричне дослідження психологічних особливостей розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного напрямку.

4. Розробити комплексну психологічну програму з розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних професій.

**Гіпотеза дослідження:** підготовка здобувачів вищої освіти соціономічних спеціальностей значно покращиться за умови врахування в освітньому процесі психологічних особливостей розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного напрямку.

**Методи дослідження.** Для реалізації поставлених завдань був використаний комплекс методів:

– *теоретичні методи:* аналіз, синтез, порівняння, класифікація й узагальнення наукових досягнень сучасної психологічної науки з означеної теми;

– *емпіричні методи:* 1) методика «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» (С. Бубнова); 2) методика «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна, Н. Епштейн; 3) тест «Визначення рівня комунікативності» (В. Ряховський); 4) тест «Визначення соціальної креативності особистості»; 5) тест «Задоволеність життям» Е. Дінера;

– *методи математичної обробки даних.*

**Практичне значення роботи** полягає у розробці комплексної психологічної програми розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних професій. Матеріали дослідження можуть бути використані у професійній діяльності педагогів, психологів і психологічній підготовці студентів.

**Апробація результатів дослідження.** Основні положення та результати роботи доповідались та обговорювались на: кафедральному науковому семінарі «Актуальні проблеми наукових досліджень здобувачів вищої освіти другого і третього рівнів – 2023», тема доповіді: «Соціально-психологічна компетентність майбутніх фахівців соціономічних професій як умова успішної професійної діяльності», (м. Хмельницький, 18-19 жовтня 2023 року); XIII Всеукраїнській науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти та молодих науковців «Формування особистості сучасного фахівця як суб'єкта самотворення в умовах

освітнього простору», тема доповіді: «Соціально-психологічна компетентність фахівців соціономічних професій» (м. Хмельницький, 30.11.2023 р.); стаття «Результати дослідження психологічних особливостей розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних професій» (Психологічні травелоги. Науковий журнал. Хмельницький, 2023, № 4 (6)).

**Експериментальна база дослідження.** Дослідження відбувалось в Хмельницькому національному університеті. До експерименту було залучено 26 студентів третього курсу спеціальності «Психологія» (з них 25 дівчат і 1 юнак) та 22 здобувача вищої освіти спеціальності «Середня освіта. Фізична культура» (з них 5 дівчат і 17 хлопців) факультету здоров'я, психології, фізичної культури та спорту Хмельницького національного університету.

**Структура та обсяг роботи.** Робота містить вступ, два розділи, висновки, перелік джерел посилання, що нараховує 70 найменувань, та 6 додатків. Загальний обсяг роботи становить 112 сторінок, з них – 77 сторінок основного тексту. Робота містить 2 таблиці та 6 рисунків.

# РОЗДІЛ 1

## ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОГО НАПРЯМУ

### 1.1 Порівняльний аналіз розвитку понять «компетенція» та «компетентність»

Українська система освіти в XXI столітті, згідно з національною доктриною розвитку освіти, має головну мету – створення умов для розвитку та самореалізації кожної особистості і забезпечення високої якості освіти для випускників середньої і вищої школи. Більшість педагогів-науковців, психологів і практикуючих освітян вважають, що підготовка фахівців у будь-якій галузі повинна базуватися на нових концептуальних засадах, зокрема на компетентнісному підході.

Компетентнісний підхід – це методологічний підхід до навчання й освіти, який звертає особливу увагу на розвиток і формування компетенцій у студентів. Компетентність означає здатність особистості ефективно застосовувати знання, уміння, навички, цінності та підходи в різних життєвих і професійних ситуаціях [7; 65].

Основна ідея компетентнісного підходу полягає в тому, що навчання повинно спрямовуватись на розвиток не тільки академічних знань, але й на практичні навички та здатність студентів розв'язувати реальні завдання і проблеми в різних контекстах життя та професії.

Можна виділити такі основні принципи компетентнісного підходу:

- орієнтованість на практику, тобто формування компетенцій пов'язане з реальними ситуаціями та завданнями, які можуть зустрітися студенту у майбутньому житті чи професії;

- інтеграція знань і дій передбачає спрямованість навчання на поєднання теоретичних знань і практичних дій в одне ціле, щоб студент міг ефективно використовувати їх у реальних ситуаціях;

- особистісний підхід: розвиток компетенцій має враховувати індивідуальні особливості кожного студента, його потенціал і інтереси;

- зорієнтованість на результат, тобто досягнення практичних результатів, здатність студента ефективно діяти у реальних умовах;

- колективна діяльність: компетентнісний підхід активно використовує групову роботу, співпрацю і комунікацію для здобуття навичок і вмінь, необхідних для роботи в команді.

Таким чином, компетентнісний підхід є важливою частиною сучасних освітніх систем і допомагає підготувати студентів до викликів сучасного світу, забезпечуючи їх здатність працювати ефективно й успішно в різних сферах діяльності.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що питання компетентності вже давно стало предметом досліджень у європейській спільноті. Вивченню та розробці компетентності присвятили свої роботи такі вчені як Ф. Вейнерт, Дж. Гуді, Ж. Делор, Дж. Карсон, Р. Кеган, Дж. Консант, Дж. Куллахан, У. Мозер, Т. Оатс, Ж. Перре, Дж. Равен, Д. Райхен, Л. Салганік, Г. Халлаш та інші. Українські науковці та дослідники найближчого зарубіжжя, такі як О. Антонова, Л. Маслак, Н. Бібік, С. Бондар, С. Вітвицька, Н. Волкова, М. Головань, О. Дубасенюк, І. Зимня, І. Зязюн, В. Кальней, О. Пометун, Г. Селевко, Н. Сидорчук, Ю. Татур, А. Хуторський, Ф. Шаріпов, С. Шишов та інші, також досліджували питання компетентності як у вітчизняному, так і в міжнародному контекстах.

Поняття компетенції і компетентності є важливими категоріями компетентнісного підходу в освіті. Вони активно вивчаються та розглядаються в психолого-педагогічній науці, але до сьогоднішнього часу не мають однозначного визначення та змісту.

Поняття «компетентність», «компетенція» мають давню історію. Самі поняття «компетенція», «компетентність» та похідне «компетентний» широко використовувалися і раніше: у побуті, літературі; їхнє тлумачення наводилося у словниках.

Так, Аристотель у своєму творі «Держава» пропонував використовувати знання та досвід для досягнення етичної компетентності. Його співвітчизник, давньогрецький філософ Платон, розглядав необхідність виховання громадян з певними якостями, які більшістю сучасних авторів можна віднести до соціальної компетенції.

Теоретики та практики в галузі педагогіки, філософії, філології визначали компетенцію та компетентність як результат освіти та/або як засіб для досягнення результату освіти.

Якщо порівняти підходи щодо понять «компетенція» та «компетентність», то можна виділити три основних періоди становлення теорії компетентності загалом як наукової концепції у педагогіці та психології.

Перший період (1960 – 1970 рр.) характеризується запровадженням до наукового апарату категорії «компетенція», створенням передумов розмежування понять «компетенція», «компетентність». Так, британський психолог Дж. Равен, який працював у галузі інтелектуальних досліджень, здійснив значний внесок у розвиток поняття «компетенція», хоча його підхід не пов'язаний безпосередньо з освітнім контекстом. Науковець використовував поняття «компетенції» для опису вміння людини ефективно виконувати завдання та розв'язувати проблеми. Таким чином, використання поняття «компетенція», за Дж. Равеном, допомагає зрозуміти, як психологічні здібності людини впливають на її інтелектуальний потенціал і успішність вирішення різних завдань і проблем. Науковець у структурі компетентності виділяє два компоненти: загальну компетентність (цінності, мотивації, поведінку) і компетентність для успішної самореалізації в соціумі незалежно від професійної діяльності [34].

Другий період (1970 – 1990 рр.) характеризується використанням категорії компетенція, компетентність у теорії та практиці освіти. У цей період розвивається функціональний підхід, до якого належить британська школа з вивчення компетентності. Саме в цей період у Великій Британії став застосовуватися компетентнісний підхід до професійно-технічної освіти та була створена єдина система кваліфікацій з виробничих професій (стали застосовуватися професійно-технологічні стандарти компетентності). У цей період формується та розвивається компетентнісний «багатомірний» підхід у Франції. Поруч із Францією наприкінці 80-х рр. компетентнісний «цілісний» підхід почав впроваджуватись у Німеччині на підприємствах, а вже з 1996 року компетентнісний підхід впроваджується у німецьку освітню систему. Науковці австрійської школи, прихильники «цілісного» підходу, виокремили три типи компетентностей: індивідуально-особистісні, когнітивні та соціальні.

Тільки в третьому періоді (з 1991 р. по теперішній час) почав розвиватися компетентнісний підхід як наукова концепція освіти. Потреба в компетентних фахівцях призвела до створення компетентнісно орієнтованого напрямку освіти. На початку ХХ століття досліджувалися психологічні особливості особистості як результат її професійного компетентнісного розвитку.

Компетенція (лат. *competentia*, від *competere* – взаємно прагну; відповідаю, підходжу) – це сукупність знань, навичок, умінь, досвіду й особистих якостей (самотивація, відповідальність, творчість, комунікабельність, лідерство та інші), які дозволяють особі ефективно виконувати різноманітні завдання та функції у конкретній сфері діяльності. Компетенції можуть бути специфічними для певної професії, галузі або роботи, або ж мати загальну прикладну цінність.

У «Новому тлумачному словнику української мови» тлумачення слова «компетенція» відображається як «глибоке розуміння певної області; сукупність повноважень організації, установи або особи» [41, с. 874].

М. Головань у статті «Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду» зазначає, що у тлумаченнях компетенції увага акцентується на їх основній сутності, яка включає знання, обізнаність і досвід, необхідні для

виконання роботи або розуміння певних питань. Вони представлені як узагальнені поняття, що не прив'язані до конкретної особи і не є її особистісною характеристикою. У тлумаченнях явно виявляються когнітивний аспект (знання) і регулятивний аспект (повноваження, закон, статут) даного поняття [12].

Компетентна особа володіє необхідними знаннями і навичками для виконання своїх завдань і може ефективно працювати у вибраній сфері діяльності. Розвиток компетенцій часто відбувається через навчання, практику, самовдосконалення й отримання досвіду.

Компетентність – це ширший і більш комплексний термін, який охоплює не лише знання, навички й уміння, а й їх інтеграцію, застосування й успішне використання в різних ситуаціях. Компетентність визначається як здатність особи до досягнення конкретних результатів або виконання певних завдань в рамках певного контексту або професійної діяльності.

До основних характеристик компетентності можна віднести:

- компетентність передбачає взаємодію різних компонентів, таких як знання, навички, уміння, досвід та особисті якості. Вона вимагає здатності поєднувати та синтезувати ці елементи для досягнення конкретних цілей;
- компетентність є контекстуальною, тобто, вона виявляється в конкретних умовах і ситуаціях. Однак, компетентна особа також має здатність адаптуватися до нових ситуацій і використовувати свої компетенції в різних контекстах;
- компетентна особа демонструє високий рівень ефективності та продуктивності в своїй діяльності. Вона досягає бажаних результатів і виконує завдання з високою якістю;
- компетентність є динамічним поняттям і може розвиватися з часом. Особа постійно вдосконалює свої компетенції, набуває нових знань і навичок, розширює свої можливості.

Компетентність є важливим поняттям у професійному розвитку, освіті та управлінні кадрами. Вона дозволяє оцінювати і розуміти, наскільки особа готова виконувати певні завдання та функції в конкретній області. Для розвитку

компетентності можуть застосовуватися різні методи, такі як навчання, тренінги, практика, менторство та інші.

Закон України «Про вищу освіту» визначає компетентність як динамічну комбінацію знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що дозволяє особі успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність, і є результатом навчання на певному рівні освіти [47].

У сучасному тлумачному психологічному словнику компетентність (від лат. *competens* – відповідний, здатний) розглядається як психосоціальна якість, що виражається у силі і впевненості, виникаючих з відчуття успішності та корисності, і дає особі впевненість у її здатності ефективно спілкуватися та взаємодіяти з оточенням [64, с. 203]. Вона відзначається здатністю свідомо та ефективно використовувати свої знання, навички та ресурси для досягнення поставлених цілей і подолання життєвих викликів.

У словнику С. Ожегова поняття «компетентний» означає «знаючий, ознайомлений, авторитетний в певній галузі; хто має компетенцію» [12].

У словнику іншомовних слів компетентність трактується як поінформованість, обізнаність, авторитетність [56, с. 282].

Більшість дослідників розуміють компетентність як характеристику особистості, яку виявляють через її особистісні якості. Так, В. Шадриков розглядає компетентність як якість особистості або сукупність якостей, включаючи мінімальний досвід у певній сфері діяльності.

Ми вважаємо, що основними для застосування компетентнісного підходу в освітній сфері є праці І. Зимньої, яка розуміє компетентність як актуалізовану інтегровану особистісну якість, що базується на знаннях і інтелектуальних та соціокультурних умовах. Ця якість виявляється в діяльності та поведінці людини під час вирішення різних завдань і взаємодії з іншими. Компетентність розвивається в процесі навчання і є його результатом. Науковиця відносить до характеристик компетентності:

- a) мотиваційний аспект, тобто готовність до прояву компетентності;

б) когнітивний аспект, який включає володіння знаннями, пов'язаними з компетентністю;

в) поведінковий аспект, який охоплює досвід прояву компетентності у різних стандартних і нестандартних ситуаціях;

г) ціннісно-смысловий аспект, що стосується ставлення до змісту компетентності та об'єкта її застосування;

д) емоційно-вольовий аспект, який регулює процес і результат прояву компетентності [34].

С. Шишов вважає, що компетентність – це вміння ефективно застосовувати набуті знання та досвід у конкретних ситуаціях, зважаючи на зовнішні обставини. Вона базується на знаннях, досвіді, цінностях і здібностях, і проявляється у здатності встановлювати зв'язок між знанням і ситуацією, що дозволяє досягати успішних результатів і досягати поставлених цілей.

Розглядаючи сутність поняття «компетентність», С. Лейко викладає основні підходи до його розуміння. Вчений вважає, що компетентність є якісним надбанням особистості, яке базується на знаннях, досвіді та моральних принципах. Це проявляється в умінні фахівця встановлювати зв'язок між конкретною ситуацією та його власними знаннями під час прийняття ефективних рішень [28, с. 135].

Л. Ільяшенко у своїх працях зазначає, що компетентність відображає рівень готовності особистості до ефективного використання своїх знань, умінь і навичок у різних ситуаціях. Це означає, що компетентна особистість може адаптувати свої знання та вміння до умов, що змінюються, і використовувати їх для вирішення різноманітних завдань і взаємодії з оточуючим світом. Компетентність допомагає досягти успіху в різних сферах життя та робить особистість ефективною у своїх діях.

Науковець А. Хуторський характеризує компетентність як здатність особистості володіти певною компетенцією, яка включає її особистісне ставлення до неї та до предмету діяльності. Також, її можна розглядати як особистісну якість, яка включає сукупність якостей, необхідних для діяльності в

певній сфері. Компетентна особистість володіє мінімальним досвідом і вміннями, що дозволяють їй ефективно діяти і вирішувати завдання у заданій області [34].

Дж. Спектор визначає компетентність як здатність ефективно виконувати завдання або роботу з високою кваліфікацією. Вона включає набір знань, навичок і ставлень, які дозволяють досягти встановлених стандартів у певній професійній галузі або діяльності. Компетентна особа має необхідні знання та досвід, а також правильний підхід та усвідомлення, що дозволяє їй ефективно функціонувати та досягати успіху у своїй діяльності.

Деякі науковці розглядають компетентність як здатність ефективно та креативно застосовувати знання й уміння в міжособистісних взаємодіях і професійних ситуаціях. Вона відображає не лише володіння певними навичками, але й особистісне ставлення до цінностей, а також здатність перетворювати ці уміння на практичні дії.

Ю. Татур визначає компетентність як інтегральну властивість особистості, яка виявляє її прагнення і здатність (готовність) реалізувати свій потенціал, такий як знання, уміння, досвід, особистісні якості тощо, з метою успішної діяльності в певній галузі [34]. На практиці, на думку науковця, компетентність виявляється як прагнення та здатність особистості реалізувати свій потенціал, такий як знання, уміння, досвід, особистісні якості тощо, для успішної творчої діяльності в професійній і соціальній сфері. Важливим аспектом є усвідомлення особистістю соціальної значущості своєї діяльності й особистої відповідальності за її результати. Компетентна особистість розуміє необхідність постійного удосконалення своєї діяльності, що допомагає досягати високої якості та творчих рішень у своїх професійних і соціальних зусиллях [67].

Український педагог Н. Мойсеюк подає таке означення: «компетентність – якість особистості, яка необхідна для якісної продуктивної діяльності в певній сфері» [38]. Науковиця акцентує на тому, що компетентність не обмежується абстрактними загальними або предметними вміннями та навичками, а включає

конкретні життєві здібності, які стануть необхідними для кожної людини незалежно від її віку чи професії.

Автори статті «Компетентнісні виміри професії психолога» Л. Подшивайлова і М. Подшивайлов розглядають компетентність як комбінацію здатностей, знань і вмінь, необхідних для успішного виконання конкретних виробничих завдань, а також як сукупність психологічних якостей, що дозволяють діяти самостійно та відповідально у різних життєвих ситуаціях [24].

М. Головань трактує поняття «компетентність» як володіння компетенцією, яка виявляється в ефективній діяльності та включає особисте ставлення до предмету і результату діяльності. Компетентність, за його визначенням, є інтегративним утворенням особистості, яке поєднує знання, уміння, навички, досвід і особистісні властивості. Всі ці аспекти обумовлюють прагнення, здатність і готовність розв'язувати проблеми та завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, при цьому усвідомлюючи значущість предмету і результату своєї діяльності [12, с. 29].

О. Антонова та Л. Маслак підходять до розуміння компетентності як багатогранного явища, що включає гармонійне, інтегроване та системне поєднання різних аспектів, таких як знання, уміння, навички, норми, емоційно-ціннісне ставлення та рефлексія. Вони вважають, що ці елементи складають мінімальну готовність особистості для ефективного вирішення практичних завдань [1, с. 101]. Такий комплексний підхід дозволяє охопити різні аспекти, які впливають на успішність та ефективність діяльності особистості у різних сферах життя. Компетентна особистість здатна не лише добре володіти знаннями та навичками, а й відповідально враховувати цінності, вміти адаптуватися до різних ситуацій та постійно удосконалюватися у своїй діяльності.

В. Калінін вважає, що компетентність – це більш широке поняття, що характеризує та визначає рівень професіоналізму особистості. Досягнення компетентності залежить від здобуття необхідних компетенцій, які складають мету професійної підготовки фахівця [20].

Переважає більшість дослідників стверджують, що компетенція, яка є первинною статичною категорією компетентнісного підходу, визначає вимоги до конкретних результатів навчальної діяльності. Ці результати передбачають здатність людини виконувати певні соціально або професійно значущі завдання, визначають зміст освіти.

З іншого боку, компетентність є похідною категорією компетентнісного підходу. Вона описує інтегральну особистісну якість і представляє собою сукупний результат навчання, що включає інтегровані знання, уміння та інші складові елементи. Цей навчальний результат вважається достатнім і необхідним для здійснення стандартизованої кваліфікованої діяльності на відповідному рівні.

Підсумовуючи, можна сказати, що поняття «компетенція» і «компетентність» використовуються в схожому контексті і часто взаємозамінюються. Однак, аналіз наукової літератури дозволив виділити певні відмінності в їхньому значенні. Так, компетенція відноситься до сукупності знань, навичок, умінь, досвіду й особистих якостей, які дозволяють особі ефективно виконувати різноманітні завдання та функції у конкретній сфері діяльності. Компетенція – це ширший термін, який охоплює різні аспекти, необхідні для успішного виконання роботи або завдання. В свою чергу, компетентність описує здатність особистості до досягнення конкретних результатів або виконання певних завдань в рамках певного контексту або професійної діяльності. Компетентність – це більш конкретне поняття, яке вказує на реальну здатність особистості використовувати свої компетенції для досягнення певних цілей і завдань.

Отже, компетенція є сукупністю знань, навичок, умінь, досвіду та особистих якостей, а компетентність – це здатність особи до успішного використання цих компетенцій у конкретних ситуаціях або завданнях.

Загалом кажучи, компетенція – це потенціал або можливість, яку має особистість, а компетентність – це реалізація цього потенціалу в практичній діяльності.

## **1.2 Соціально-психологічна компетентність фахівців соціономічного напрямку**

Кожний етап розвитку суспільства створює нові вимоги та виклики для індивіда, зокрема, у контексті якості освіти та професійної підготовки фахівців. У зв'язку з цим, сьогодні перед закладами вищої освіти ставляться нові завдання, що пов'язані з розробкою та впровадженням сучасних методів, які підвищують ефективність навчання. Зараз, у здійсненні освітньої діяльності, закладам вищої освіти надається пріоритетне значення не тільки у професійному розвитку студентів, але й у їх особистісному зростанні та підготовці до успішної взаємодії у суспільстві. Процес здобуття вищої освіти сприяє самовизначенню, формуванню світогляду людини, встановленню пріоритетів у міжособистісних взаємодіях і поведінці в суспільстві, а також залученню до суспільних процесів. Серед провідних завдань сучасної вищої освіти є створення системи, яка б враховувала аспекти професійного розвитку студентів, але разом із цим враховувала б особливості їхньої особистісної структури. Це неможливо без акценту на розвитку соціально-психологічної компетентності студентів, що допомагає їм успішно спілкуватися з іншими, розуміти та взаємодіяти в різних соціальних ситуаціях.

На нашу думку, розвиток соціально-психологічної компетентності є особливо важливим у професійній підготовці фахівців соціономічного напрямку, оскільки:

- сфера «людина-людина» передбачає постійний контакт, спілкування та взаємодію з іншими особами і саме розвиток соціально-психологічної компетентності надає майбутнім фахівцям навички ефективної комунікації, сприяє здатності чітко висловлювати свої думки, вислуховувати та розуміти інших, уникати конфліктів і будувати конструктивні стосунки;

– розвиток соціально-психологічної компетентності допомагає майбутнім фахівцям розвивати емпатію – здатність співчувати та розуміти емоції і потреби інших людей, що є важливим чинником для побудови довірливих стосунків, вирішення конфліктів і взаєморозуміння;

– співпраця в соціономічних професіях часто передбачає необхідність виступати в ролі лідера або спільно приймати рішення, а соціально-психологічна компетентність розвиває навички лідерства, включаючи мотивацію, вплив і побудову спільних цілей;

– розвиток соціально-психологічної компетентності допомагає майбутнім фахівцям навчитися ефективно вирішувати конфлікти, що виникають у процесі взаємодії, знаходити компроміси та зберігати гармонію у стосунках;

– працюючи з іншими людьми, фахівці можуть опинитися у ситуаціях, коли їм потрібно надати підтримку та допомогу і саме розвиток соціально-психологічної компетентності робить їх здатними реагувати чутливо на потреби інших і надавати відповідну допомогу.

Усе вищеперераховане дає підстави стверджувати, що розвиток соціально-психологічної компетентності є необхідним для забезпечення успішної та продуктивної роботи в соціономічній сфері. Вона допомагає фахівцям будувати позитивні міжособистісні стосунки, ефективно спілкуватися, розуміти та відповідно реагувати на емоції, потреби та погляди інших людей. Це також сприяє розвитку навичок лідерства, здатності вирішувати конфліктні ситуації, надавати підтримку та допомогу колегам, клієнтам чи партнерам. Важливість соціально-психологічної компетентності особливо актуальна в професіях, де спілкування та взаємодія з іншими людьми становлять основну складову діяльності.

Майбутні фахівці, які орієнтовані на роботу у сфері «людина-людина», повинні бути здатними не лише ефективно виконувати свої професійні обов'язки, а й вибудовувати позитивні міжособистісні відносини, розуміти потреби та проблеми інших, співпрацювати в команді, адаптуватися до змін у соціальному оточенні. Розвиток соціально-психологічної компетентності сприяє

формуванню професіоналів, які можуть покращувати якість життя інших людей, сприяючи їхньому розвитку, підтримці та реалізації їхніх цілей.

Отже, в контексті соціономічної сфери, розвиток соціально-психологічної компетентності є невід'ємною частиною успішної і значущої професійної діяльності, яка сприяє позитивним змінам у суспільстві та взаємодії між людьми.

Проблемі соціально-психологічної компетентності присвячені праці Л. Берестової, Л. Карамушки, Л. Лєпихової, О. Лозової, Д. Михайленка, Л. Орбан-Лемрик, І. Сингаївської, Т. Телефанко.

На думку Л. Данилевич, спільною ідеєю різних авторів, які провели низку досліджень особливостей формування компетентностей у майбутніх фахівців, є те, що знання людини становить потенціал, але його успішне використання в реальних умовах залежить від наявності додаткових факторів, які визначаються соціально-психологічними особливостями. Саме соціально-психологічна компетентність виступає як один із ключових аспектів особистості, що визначає її поведінку у конкретних ситуаціях [15, с. 90].

Є. Климов зазначає, що проблематика соціально-психологічної компетентності в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях займає одне з провідних місць і входить до числа міждисциплінарних викликів. Це пояснюється тим, що соціально-психологічна компетентність є важливою передумовою для ефективної і професійної міжособистісної взаємодії в діяльності, зокрема, у системі «людина-людина» [15, с. 90].

Соціально-психологічна компетентність включає різні аспекти людської діяльності, такі як навчання, професійна сфера та соціально-психологічні взаємодії. Вона є однією з ключових передумов для ефективних і непродуктивних стилів міжособистісної взаємодії в усіх видах професійної діяльності, де взаємодія «людина-людина» має значуще значення, таких як медицина, педагогіка, психологія та інші.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з даної проблеми показує, що трактування самого поняття соціально-психологічної компетентності та підходів до її структури демонструють всю її складність і багатогранність.

Науковці зазначають, що соціально-психологічна компетентність фахівця передбачає не лише розвиток основних загально-психологічних якостей, але і їх переосмислення, спираючись на ці якості, формування конкретних соціальних особистісних властивостей та навичок. Так, наприклад, Л. Лепіхова виокремлює такі соціально-психологічні властивості, як:

- соціальний інтелект;
- адаптивність до соціальних ситуацій;
- особистісна гнучкість;
- вербальний інтелект;
- м'яка домінантність як керівництво ситуацією;
- соціальна сміливість;
- ініціатива в контактах;
- упевненість у собі;
- успішність у житті.

Розвиток цих якостей становить одну з умов успішного формування професійної компетентності студентів [31, с.78].

Слід відзначити важливість поглядів М. Бобневої на соціально-психологічні властивості особистості. Вона визначає ці властивості як вторинні порівняно з «базовими» загально-психологічними якостями.

Разом з тим, Л. Лепіхова у своїх дослідженнях характеризує соціально-психологічну компетентність як спеціальну здатність до перцептивно-когнітивного сприйняття соціальних ситуацій та людей, які їх створюють, прогнозування їх поведінки, відповідного конструювання тактики взаємодії і розв'язання конфліктів з метою досягнення взаєморозуміння та безконфліктних стосунків [30].

Науковиця розглядає соціально-психологічну компетентність як механізм, що відмінний від сутності соціально-психологічної поведінки особистості. Вона стверджує, що соціально-психологічна компетентність має специфічну роль в

доповненні всіх інших видів компетентності особистості, оскільки вона зорієнтована на інтерперсональні відносини та міжособистісну взаємодію [30].

Згідно з ученою Г. Кошонько, соціально-психологічна компетентність представляє собою цілісну характеристику індивіда, яка визначає його ефективність у взаємодії з соціумом. Ця компетентність являє собою інтегральне утворення, що містить знання про суспільство, механізми та сценарії міжособистісних взаємодій, адекватні уявлення про соціальні об'єкти та ситуації, вміння прогнозувати їхній розвиток, а також навички самоконтролю та впливу на інших людей. Особистісні якості, що визначають характер взаємин, також входять у склад цієї компетентності [14].

Соціально-психологічна компетентність – це явище, яке має багатовимірний характер і включає в себе різні аспекти. Вона структурно охоплює соціальну компетентність, комунікативну компетентність, перцептивну (когнітивну) компетентність та знання в галузі взаємодії і поведінки.

Структура соціально-психологічної компетентності складна і за формою, і за змістом. Вона включає декілька взаємопов'язаних підструктур:

- соціально-перцептивна компетентність – виявляється в психологічному портретуванні на основі використання психологічних знань про особистісні та характерологічні фактори й індикатори, що виявляються в діяльності, поведінці, взаємовідносинах і спілкуванні (такі як чіткість сприйняття самого себе, інших людей і спільнот);

- комунікативна компетентність – містить володіння складними комунікативними навичками, формування адекватних умінь у нових соціальних структурах, знання культурних норм і обмежень у спілкуванні, орієнтацію в комунікативних засобах, властивих певній професії;

- аутопсихологічна компетентність передбачає систему знань, що дозволяє здійснювати самопізнання, самооцінку, самоконтроль, уміння управляти своїм станом і працездатністю, забезпечуючи самоефективність та інші аспекти [61, с. 8].

Згідно з дослідженнями вчених А. Сухова і А. Деркача, соціально-психологічна компетентність особистості включає спеціальні знання про суспільство, політику, економіку та культуру, тобто своєрідний світогляд, що дозволяє особистості бути зорієнтованою у будь-якій соціальній ситуації, приймати правильні рішення та досягати поставлених цілей [15, с. 90].

С. Архипова у своїх дослідженнях підкреслює, що соціально-психологічна компетентність є цілісним показником особистісного розвитку і фактором, що сприяє самоактуалізації і самореалізації особистості [39].

У контексті соціально-психологічного підходу Л. Орбан-Лембрик розглядає соціально-психологічну компетентність як одну з внутрішніх особливостей і поведінкових проявів особистості, яка існує поряд з «Я-характеристикою», ментальністю, ціннісно-смісловою, потребнісно-мотиваційною, когнітивною сферами, емоційно-психологічними станами, локус контролем, соціально-психологічним досвідом, соціальною орієнтацією на установки, статусно-рольовими характеристиками. За поглядами Л. Орбан-Лембрик, соціально-психологічна компетентність – це сукупність комунікативних, перцептивних та інтерактивних знань, що дозволяють особистості орієнтуватись у соціальних ситуаціях, міжособистісних відносинах, приймати правильні рішення та досягати певних цілей.

Психолог Л. Орбан-Лембрик розглядає соціально-психологічну компетентність як важливий елемент соціально-психологічної структури особистості, який впливає на її поведінкові прояви. Вона наголошує, що розвиток соціально-психологічної компетентності повинен розглядатися в контексті єдності внутрішньої психічної діяльності та зовнішньої практичної діяльності. З одного боку, соціально-психологічна компетентність формується та розвивається в соціумі, а з іншого боку, вона значною мірою залежить від особистих інтерактивних, перцептивних і комунікативних здібностей індивіда. Отже, соціальне середовище впливає на розвиток цієї компетентності, одночасно дозволяючи особистості використовувати свою внутрішню свободу для формування та розвитку цієї властивості [44].

Науковці А. Євсєєв, О. Сафронова та І. Нікітін визначають соціально-психологічну компетентність як ступінь розвитку комунікативних якостей особистості, її здатність ефективно попереджати та вирішувати конфлікти [39].

Соціально-психологічна компетентність включає дві рівнозначні складові – соціальну та психологічну, які однаково виявляються в трьох компонентах (когнітивний, комунікативний, поведінковий).

Когнітивний компонент соціально-психологічної компетентності представляє собою психологічну здатність особистості до навчання в процесі професійної підготовки та здатність до самоактуалізації і самореалізації в освітньому, професійному й соціальному середовищі.

Комунікативний компонент соціально-психологічної компетентності відображає психологічну готовність особистості до самореалізації та адаптації в освітньому, професійному й соціальному середовищах.

Поведінковий компонент соціально-психологічної компетентності включає психологічну, професійно зумовлену потребу особистості отримувати знання, навички, досвід для успішної самореалізації особистості в професійному та соціальному середовищах [61, с. 10].

Варто зазначити, що аналіз наукової літератури дозволив виявити, що більшість дослідників розглядає соціально-психологічну компетентність особистості у контексті соціальної компетентності й описує її як здатність та обізнаність індивіда ефективно взаємодіяти з іншими людьми в рамках міжособистісних відносин. Соціально-психологічна компетентність формується під час вивчення систем спілкування та участі в спільній діяльності.

Соціально-психологічна компетентність, на думку М. Тоби, як інтегральна якість особистості пронизує всі її професійні та особистісні аспекти, що означає, що вона впливає на формування індивідуальної програми поведінки в соціальних відносинах. Вона визначає мотиваційну спрямованість щодо розвитку комунікативних здібностей і стимулює прагнення до збереження та розвитку соціально-психологічних традицій у конкретних соціальних інститутах і групах,

де відбувається соціалізація особистості. В результаті, вона сприяє формуванню унікального комунікативного стилю життя індивіда [57].

У рамках компетентнісного підходу в освіті запропоновано низку підходів, що враховує формування професійно підготовленого фахівця зі сформованою соціальною компетентністю. Однак більшість авторів робіт з компетентнісного підходу в освіті акцентують свою увагу на організації процесу формування соціальної компетентності, найчастіше не пов'язують психологічні характеристики особистості з професійними вимогами до неї в рамках спеціальності, що отримується.

Опрацювавши дослідження низки науковців-дослідників, ми дійшли висновку, що соціальна компетентність і соціально-психологічна компетентність є пов'язаними, але водночас різними поняттями.

Соціальна компетентність відображає здатність і готовність особистості ефективно функціонувати в соціумі, взаємодіяти з іншими людьми, вирішувати конфлікти, адаптуватися до змін у соціальному середовищі, встановлювати міжособистісні стосунки та відповідати на вимоги соціального оточення. Соціальна компетентність передбачає володіння навичками комунікації, вмінням виявляти емпатію, адаптуватися до різних ситуацій і сприймати різні культурні норми. Соціальну компетентність особистості, згідно з досвідом досліджень в українських і зарубіжних працях, Я. Лукацька трактує як здатність встановлювати специфічну соціальну взаємодію з урахуванням позицій інших особистостей. Ця здатність спрямована на співпрацю, ефективну роботу в команді, виявлення комунікативних навичок, здатність до прийняття рішень, усвідомлення власних потреб і цілей, а також визначення особистісних ролей в суспільстві. Рівень сформованості соціальної компетентності визначає успішність індивіда в діяльності та вплив його на суспільство в цілому. Високий рівень соціальної компетентності дозволяє не тільки успішно реалізовуватися в професійній сфері, але також впливати на суспільство та його процеси, забезпечуючи стабільність у соціумі.

Соціально-психологічна компетентність, з іншого боку, охоплює більший спектр внутрішніх особистісних якостей і процесів. Вона передбачає здатність розуміти себе й інших, здійснювати перцептивно-когнітивне сприйняття соціальних ситуацій і поведінки людей, прогнозувати взаємодію, включати взаємодії та взаємозалежності у взаємодії, а також ефективно управляти взаєминами та взаємозалежними процесами. Вона включає у себе психологічні знання та розуміння індивідів і соціальних ситуацій, а також навички взаємодії та спілкування на основі цих знань. Таким чином, соціально-психологічна компетентність виходить за межі просто комунікативних навичок і включає в себе більш широкий спектр психологічних аспектів, що допомагають особистості успішно взаємодіяти в соціальному середовищі.

Отже, соціально-психологічна компетентність – це сукупність знань, умінь, навичок та особистісних якостей, які дозволяють людині ефективно спілкуватися, розуміти та взаємодіяти з іншими людьми, а також адаптуватися до різних соціальних ситуацій і розуміти психологічні аспекти міжособистісних відносин.

Соціально-психологічна компетентність є комплексним явищем, яке охоплює різні аспекти, а саме:

- емпатія полягає у здатності зрозуміти та сприйняти емоції, переживання і потреби інших людей, поставити себе на місце іншої людини і побачити ситуацію з її точки зору;
- комунікативні навички – це вміння ефективно передавати інформацію, слухати, розуміти та відповідати на повідомлення, а також використовувати невербальні сигнали і мову тіла;
- соціальна компетентність передбачає здатність побудови позитивних стосунків з іншими, демонстрація емоційної інтелігенції та вміння відповідати на соціальні норми й очікування;
- розв’язання конфліктів – це вміння ефективно вирішувати суперечки та конфлікти, знаходити компроміси і досягати взаємоприйняттого рішення;

- самоствердження і асертивність полягає у здатності виражати свої потреби, думки та бажання без агресії і урахування інтересів інших людей;
- адаптивність – це здатність пристосовуватися до різних соціальних ситуацій і спілкуватися з різними типами особистостей;
- вміння сприймати критику полягає у здатності сприймати критику і знаходити способи вдосконалити свою поведінку та взаємодію з іншими;
- культурна свідомість передбачає розуміння і повагу до культурних відмінностей та особливостей інших людей, вміння працювати в багатокультурному середовищі;
- здатність до співпраці – це вміння працювати в команді, виконувати ролі, сприяти спільним цілям і спільному досягненню успіху.

Ці складові взаємодоповнюють одна одну та допомагають людині ефективно спілкуватися з іншими, розуміти їх потреби, створювати позитивні стосунки та вирішувати соціальні ситуації. Соціально-психологічна компетентність може розвиватися та покращуватися протягом життя через навчання, практику, самовдосконалення та рефлексію.

Соціально-психологічна компетентність є важливою для успішного функціонування в суспільстві, розвитку взаємовідносин з іншими та досягнення особистих і професійних цілей. Вона є ключовою у багатьох професійних галузях, де взаємодія з людьми відіграє вирішальну роль, таких як соціальна робота, менеджмент, продажі, психологія, освіта та багато інших.

Таким чином, відповідно до проведеного теоретичного аналізу, соціально-психологічна компетентність може бути розглянута як специфічна здатність особистості, яка має природні нахили до розвитку певних соціально-психологічних властивостей. Ці властивості вдосконалюються та розвиваються в процесі набуття професійних знань, набуття життєвого досвіду та через міжособистісну взаємодію з іншими людьми.

### **1.3 Психологічні особливості розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного напрямку**

Відповідно до світового досвіду й інноваційної практики у сфері освіти, виявлено, що найефективнішим способом підготовки молодого покоління є створення освітньої діяльності, що спрямована не лише на особистісний зріст, але й забезпечує успішну гармонізацію між потребами особистісної самореалізації та соціальними вимогами.

Сучасний навчальний процес, на думку психологині Т. Турій, повинен формувати особистість, здатну жити в умовах глобалізованого та постійно змінюючогося світу, розглядаючи його мінливість як необхідну частину власного життя. Освітні, інформаційні та наукові аспекти вимагають від людини вміння пристосовуватися до складної системи суспільних взаємовідносин та швидко знаходити нестандартні рішення. Саме сучасні підходи до навчання можуть створити передумови для виховання особистості, яка буде всебічно розвиненою, самостійною, здатною до самовдосконалення та здійснення успішної самореалізації [59, с. 35].

Вплив особливостей освітнього процесу на розвиток соціально-психологічної компетентності диференційований залежно від гендерно-вікових, соціально-статусних, наукової (гуманітарна чи технічна спрямованість навчання) та професійної (спеціальність) спрямованості навчання студента, його професійно-когнітивної потреби та соціально-когнітивної готовності до обраної спеціальності, професійно-комунікативної та соціально-комунікативної самореалізації студента в освітньому середовищі закладу вищої освіти, психологічної професійно зумовленої потреби особистості здобувати знання, навички, досвід з метою успішної самореалізації у професійному та соціальному середовищі.

Аналіз наукової літератури щодо подолання студентами труднощів розвитку соціально-психологічної компетентності дозволяє виділити такі особливості особистості: підвищений, високий або дуже високий рівень

тривожності (попри зовнішній добробут у навчанні та спілкуванні), приховані особистісні конфлікти, протиріччя між високими домаганнями та досить сильною невпевненістю в собі, що заважає їм правильно оцінити результати діяльності, породжуючи почуття постійної незадоволеності та напруженості. Варто зазначити, що у студентів як молодших, так і старших курсів проблеми у розвитку соціально-психологічної компетентності пов'язані з реальними труднощами у навчальній діяльності, спілкуванні, поведінці.

У зв'язку з цим науковці виділяють дві стратегії у розвитку соціально-психологічної компетентності студентів в освітньому середовищі: розвиваючу, яка передбачає створення умов, що стимулюють розвиток її базових складових, та формуючу, що передбачає допомогу студентам у здобутті соціальних навичок. Розвиваюча стратегія реалізується через збагачення розвиваючого потенціалу взаємодії учасників освітнього середовища, а формуюча – через спеціальні розвиваючі програми.

Більшість науковців-практиків сходяться на думці, що розвиток соціально-психологічної компетентності студентів може здійснюватися при реалізації сукупності умов. Випадкові, розрізнені умови не можуть ефективно вирішити цю проблему. Сукупність умов передбачає зміну змістовної та процесуальної складових соціально-психологічної компетентності студентів, інтеграцію діяльності соціальних інститутів, підбір адекватно цільової, змістовної та процесуальної складових діагностичного інструментарію, психологічний супровід. Психологічний супровід розвитку соціально-психологічної компетентності включає збагачення розвиваючого освітнього середовища закладу вищої освіти можливостями для самореалізації студентів та розвиток різних складових соціальної компетентності через формування соціальних навичок студентів за рахунок збагачення їх особистісних ресурсів і поведінкових стратегій у процесі активного соціально-психологічного навчання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив нам виокремити важливі фактори, що впливають на розвиток соціально-психологічної компетентності студентів, а саме такі як емоційна стійкість, задоволеність

власним життям, соціальна креативність, наявність комунікативних умінь, значущі якості особистості, що пов'язані з життєвими цінностями.

Емоційно-вольова сфера відіграє ключову роль у розвитку соціально-психологічної компетентності, оскільки вона впливає на низку аспектів особистісного функціонування, які є важливими для успішної взаємодії з іншими людьми та в суспільстві загалом. Високий рівень емоційної стійкості, самоконтролю, вміння ефективно взаємодіяти з власними емоціями та відчуттями дозволяє студентам краще розуміти себе та інших, адаптуватися до різних ситуацій і контролювати свою поведінку. Це сприяє побудові позитивних взаємовідносин, розвитку емпатії та вмінню конструктивно вирішувати конфлікти.

Довготривалі емоційні переживання призводять до високого рівня емоційної напруженості особистості і частково можуть викликати недовіру до власної здатності керувати негативними емоціями та встановлювати результативну комунікацію. Питання контролю над емоціями досліджуються в основному у загальній психології, психології спорту, психології праці та психофізіології, однак поза увагою дослідників залишаються соціально-психологічні фактори розвитку емоційної стійкості. Серед цих факторів, на думку О. Малхазова, особливо важливим є впевненість особистості в її здатності контролювати власні емоції та емоційні реакції у ситуаціях соціальної взаємодії. Це важливо для прийняття нових обставин, знаходження нових смислів та адаптації до соціальних умов. Рівень емоційної стійкості визначає успішність виконання звичних соціальних ролей (сімейних, громадських, службових) особистістю, а також ефективність її дій у невизначених ситуаціях, при прийнятті рішень в умовах обмеженого часу, конфліктних ситуаціях і ситуаціях, пов'язаних з високими навантаженнями. У великій мірі це залежить від здатності особистості контролювати свої емоційні стани [33].

Вміння керувати емоціями у фахівця формуються під час навчання і практики, і проявляються у підтриманні рівноваги під час виконання професійних завдань, контролі емоцій під час прийняття рішень і виборі

ефективних стратегій взаємодії в різних ситуаціях. С. Пухно і Т. Щербак вважають, що це вимагає від фахівця здатності розпізнавати проблемні моменти під час міжособистісної взаємодії при виконанні професійних завдань і готовності до їх вирішення. Це передбачає збереження емоційного контролю, швидкість реакції та володіння навичками соціально-психологічної адаптації у змінних умовах [51].

Складовою емоційно-вольової сфери особистості, на нашу думку, є емоційний інтелект. Емоційна інтелігентність включає в себе розуміння, розпізнавання й ефективне управління власними емоціями та емоціями інших. Це допомагає встановлювати глибокі та збагачені міжособистісні зв'язки, розуміти інші точки зору, адекватно реагувати на емоційно насичені ситуації та забезпечувати позитивні міжособистісні взаємодії.

Науковці стверджують, що розвинута емоційно-вольова сфера сприяє формуванню позитивного налаштування до співпраці та колективної роботи. Людина з вищим рівнем емоційної і вольової компетентності здатна конструктивно співпрацювати з іншими, знаходити компроміси та вирішувати спільні завдання.

Ключовим елементом соціально-психологічної компетентності є здатність відчувати та розуміти почуття інших людей. Це допомагає створити сприятливий клімат для спілкування, збільшити розуміння мотивацій і потреб інших, а також ефективно взаємодіяти в групових ситуаціях. Так, Л. Данилевич у статті «Психологічні аспекти розвитку соціально-психологічної компетентності студентів-психологів» зазначає, що у розвитку соціально-психологічної компетентності важливу роль відіграє емпатія, яка впливає на когнітивний аспект, сприяє глибокому осмисленню ситуацій і допомагає виявити здатність до ідентифікації з іншими особами [15].

Отже, емоційно-вольова сфера є не тільки важливою для особистісного розвитку, але й відіграє критичну роль у формуванні та розвитку соціально-психологічної компетентності. Вона сприяє формуванню позитивних міжособистісних взаємин, ефективному спілкуванню та взаємодії з оточуючими,

а також забезпечує особистість засобами для підтримки позитивного психологічного клімату навколо себе. Вміння контролювати свої емоції і реагувати на ситуації гнучко й адаптивно робить особистість більш відкритою для нового, здатною ефективно сприймати, аналізувати і відповідати на потреби та вимоги соціального середовища. Все це сприяє підвищенню рівня соціально-психологічної компетентності, яка, в свою чергу, робить особистість успішнішою в професійній діяльності, сприяє побудові підтримуючих відносин з іншими та сприяє сталому і гармонійному розвитку особистості.

Суттєву роль у розвитку соціально-психологічної компетентності, на нашу думку, відіграє задоволеність власним життям. Ця психологічна характеристика відображає загальний стан самопочуття та задоволеності особистості її життєвим шляхом, досягненнями та переживаннями. Високий рівень задоволеності життям сприяє позитивній самооцінці, підтримці психічного здоров'я та здатності ефективно взаємодіяти з іншими, стимулює бажання розвивати комунікативні навички, підтримувати взаємини та відкриватися новим можливостям.

Результати проведених досліджень вказують на те, що якість життя можна виміряти через психологічні показники, такі як рівень задоволення різними аспектами життя. Встановлено, що структура суб'єктивного благополуччя особи включає як емоційні, так і оцінювальні складові. Вчені окремо досліджували такі компоненти, як оптимізм (К. Муздибаєв), щастя (В. Меренков, М. Аргайл) та задоволеність життям (Л. Куліков, О. Копіна).

Суб'єктивні показники якості життя розділяються на когнітивну й афективну складові. Когнітивна складова включає оцінку загального задоволення життям та оцінку задоволення різними сферами життя. Дослідження когнітивного аспекту суб'єктивного благополуччя передбачає аналіз того, наскільки задоволена особа своїми відносинами з оточенням, роботою або навчанням, фінансовим станом, формами відпочинку та побутовими умовами. Афективна складова представляє собою рівновагу між позитивними афектами (почуття щастя, соціальної підтримки, особистої компетентності) та негативними афектами (депресія, тривожність, стрес) [26].

Задоволеність життям в цілому взаємозв'язана з позитивним емоційним ставленням до життя, до самої себе та до інших людей. Це виявляється в переважанні різних позитивних емоцій за їхньою інтенсивністю та тривалістю, що утворює основу для відчуття суб'єктивного благополуччя. Благополуччя включає в себе позитивні емоційні переживання та відчуття актуальної важливості майбутнього, що формує особистісні прагнення.

Отже, задоволеність власним життям є важливим компонентом формування соціально-психологічної компетентності. Вона сприяє позитивній емоційній атмосфері, покращує комунікативні навички, спонукає до саморозвитку та сприяє конструктивним взаємодіям з іншими людьми.

Теорія та практика педагогічної взаємодії в сучасних закладах вищої освіти, на думку науковиці В. Казібекової, спрямовані на формування особистості студента та розвиток його готовності до майбутньої професійної діяльності. Протягом навчання в університеті відбувається процес початкової інтерналізації майбутньої професії, коригування життєвої позиції та світогляду студента, освоєння різних способів і форм ефективної взаємодії, гнучкої поведінки та тактовного спілкування [19, С. 65].

У зв'язку з цим, вважаємо, що ключову роль у розвитку соціально-психологічної компетентності особистості відіграють комунікативні уміння, які мають величезне значення для її успіху й адаптації в суспільстві. Наявність розвинутих комунікативних умінь сприяє здатності студентів ефективно спілкуватися, висловлювати свої думки, враховувати погляди інших людей, вирішувати конфлікти та вибудовувати позитивні взаємини. Це є ключовим компонентом соціально-психологічної компетентності, оскільки взаємодія з оточуючими вимагає якісного комунікаційного процесу.

За словами О. Низовця, розвиток комунікативної компетентності відіграє особливо важливу роль у підготовці майбутніх фахівців, чиї професії належать до соціономічних видів праці. У цих професіях «спілкування зі сторони, що супроводжує трудову діяльність, перетворюється на професійно значущу, суттєву сторону» [40].

Розглянемо деякі аспекти значення комунікативних умінь для розвитку соціально-психологічної компетентності:

- допомагають особистості встановлювати ефективну взаємодію з оточуючими, оскільки здатність слухати, висловлювати свої думки і почуття, адекватно реагувати на висловлення інших сприяє побудові позитивних міжособистісних відносин і сприйняттю соціальних ситуацій;

- сприяють розвитку сприйняття особистісних характеристик інших людей, їхніх емоцій та потреб, а це допомагає уникати непорозумінь, підвищує чутливість до внутрішнього стану інших;

- включають навички вирішення конфліктів і попередження їх, що допомагає зберігати гармонію в міжособистісних стосунках;

- дозволяють обмінюватися досвідом, знаннями й ідеями з іншими, що сприяє спільному розвитку, взаємному навчанню та підвищує інтелектуальний потенціал;

- дозволяють особистості впливати на думки, вчинки та почуття інших, що може бути корисним як у професійній діяльності, так і в особистому житті;

- допомагають формувати та виражати власну ідентичність, оскільки здатність чітко виражати свої цінності, думки і переконання сприяє зміцненню внутрішнього самовизначення та впевненості в собі;

- допомагають розширювати соціальну свідомість, розуміти різні погляди, культурні та соціальні реалії. Вміння спілкуватися з різними людьми збагачує світогляд особистості, робить її більш толерантною, відкритою для різноманітності та здатною адаптуватися до змін;

- допомагають особистості легше відчувати себе частиною соціального оточення, знаходити спільну мову з різними людьми, будувати позитивні стосунки, а це сприяє її інтеграції в суспільство та сприйняттю як активного учасника соціокультурних процесів;

- комунікативні уміння є ключовими у професіях соціономічного напряму, адже здатність впливати на людей, переконливо висловлювати свої ідеї,

ефективно спілкуватися з колегами та керівництвом може сприяти кар'єрному зростанню та досягненню професійних цілей;

– допомагають особистості відкривати нові горизонти, здобувати нові знання, досвід і погляди завдяки спілкуванню з різними людьми, що сприяє розвитку самовдосконалення, творчості й інноваційності.

Усі ці аспекти підкреслюють важливість комунікативних умінь як ключового компонента розвитку соціально-психологічної компетентності. Вони допомагають створювати сприятливі умови для позитивної взаємодії з оточенням, сприяють побудові стійких міжособистісних стосунків і сприймаються як необхідний інструмент для досягнення особистісних і професійних цілей.

На нашу думку, ще одним компонентом, який відіграє важливу роль у розвитку соціально-психологічної компетентності, сприяючи збагаченню та поглибленню взаємодії особистості зі своїм оточенням і соціумом в цілому, є креативність.

Н. Добровольська у статті «Соціально-психологічні особливості становлення та розвитку творчої компетентності майбутнього психолога» пише, що розвиток і становлення творчої компетентності визначаються впливом соціальних факторів на трьох рівнях: макро-, мезо- та мікрорівнях, а також специфічними об'єктивними факторами, такими як тип, вид та сфера творчої діяльності, а також цей процес залежить від особливостей індивідуальної структури творчості та особистісних рис конкретної особи [17, с. 171].

Вважаємо, що креативність впливає на різні аспекти розвитку соціально-психологічної компетентності, а саме:

– креативність дозволяє особистості знаходити нестандартні, інноваційні рішення у соціальних ситуаціях. Вміння дивитися на проблеми з різних кутів і знаходити неочікувані шляхи взаємодії сприяє адаптації до нових ситуацій, розв'язанню конфліктів і вирішенню складних міжособистісних завдань;

- креативність спонукає особистість до пошуку нових знань, дослідження суспільства та розуміння його динаміки, що сприяє розвитку когнітивних здібностей та поглибленню розуміння соціальних явищ;
- креативність впливає на позитивну співпрацю між людьми, збільшуючи їхню відкритість до ідей та поглядів інших. Люди з розвинутою креативністю більш схильні до конструктивного спілкування, взаєморозуміння та спільного пошуку рішень;
- креативність дозволяє реалізовувати ініціативи та проекти, що спрямовані на покращення соціальних умов, розвиток спільності та сприяння благополуччю;
- креативність сприяє розширенню меж сприйняття та розуміння інших культур, поглядів і цінностей, що сприяє розвитку толерантності, поваги до різноманітності та глибокому міжкультурному розумінню;
- креативність допомагає знаходити конструктивні рішення у конфліктних ситуаціях, враховуючи інтереси різних сторін. Це сприяє зменшенню напруги, збереженню позитивних стосунків і сприяє ефективному спілкуванню;
- креативність допомагає розвивати уявлення про власні можливості, збільшує впевненість у собі та сприяє підвищенню самооцінки. Реалізація творчих ідей допомагає особистості відчувати свою унікальність і важливість у соціумі.

Отже, креативність є суттєвою складовою соціально-психологічної компетентності, яка розширює можливості особистості для взаємодії зі світом, сприяє розвитку цінних якостей та допомагає досягати успіху у міжособистісних стосунках і професійній діяльності, робить особистість більш гнучкою у сприйнятті нових ідей, допомагає розкривати нові можливості та використовувати їх у взаємодії з оточуючим світом. Вона стимулює ініціативу, прагнення до самовдосконалення і саморозвитку, що є важливими складовими позитивної соціальної адаптації та взаємодії. Креативність сприяє розширенню

горизонтів спілкування, поглибленню розуміння інших людей та сприйняття різноманітності поглядів і думок. Завдяки креативності, особистість може бути більш відкритою до нових ідей, готовою до ініціативи та лідерства у соціальних ситуаціях. Вміння думати творчо і знаходити нестандартні шляхи вирішення завдань робить особистість більш адаптивною до змін, що відіграє важливу роль у сучасному динамічному соціальному середовищі.

Ще одним чинником, що має значний вплив на розвиток соціально-психологічної компетентності фахівців соціономічного спрямування, є значущі якості особистості, пов'язані з життєвими цінностями. Студенти, які мають чітко сформульовані життєві цінності, можуть більш свідомо визначати свої цілі, дії та взаємини з іншими людьми. Це сприяє впевненості в себе, налагодженню глибших міжособистісних зв'язків і розвитку відповідальності за власні вчинки.

Л. Ребуха серед різноманітних проблем, пов'язаних з професійною підготовкою фахівців соціономічного профілю, виокремлює дві взаємопов'язані між собою. Перша з цих проблем стосується ефективного засвоєння спеціальних дисциплін та розвитку науково-психологічної позиції майбутнього фахівця. Розв'язання другої проблеми спрямоване на формування в майбутніх фахівців особливих особистісних і морально-духовних рис характеру, які є найбільш важливими для їхньої майбутньої професійної діяльності [53].

Згідно О. Жежери, компетентність, як важлива риса особистості, відображає ціннісні орієнтації фахівця, сприяє їх формуванню та представляє собою значущу область їх практичної реалізації [60, с. 152].

Важливою передумовою формування особистості фахівця соціономічного напрямку у складних сучасних умовах є рівень розвиненості ціннісно-сміслової сфери загалом, а також її складових – ціннісних орієнтацій. Ці ціннісні орієнтації є одним із основних факторів, що визначають соціально активну позицію фахівця, його моральну свідомість і готовність до якісного виконання професійних обов'язків в умовах постійних змін [2].

Ціннісні орієнтації, на думку Л. Ребухи, мають глибокий вплив на становлення професійної компетентності майбутніх фахівців у соціономічних

галузях, так як вони проявляються в результативності прийняття рішень, виконанні адекватних професійних дій та усвідомленні відповідальності за наслідки своєї професійної діяльності [52].

Ціннісні орієнтації визначаються змінами в соціально-економічних умовах, особистісними характеристиками фахівця, його віком і досвідом роботи. Ці орієнтації є важливою частиною нормативної діяльності в системі «людина-людина», яка включає моральні цінності та соціальні норми і відображає поведінку фахівця, спрямовану на «прояв гуманістичного ставлення до людей» [46].

Цінності визначають способи сприйняття світу, інших людей і себе, є стандартами й ідеалами, якими керуються усі люди. Вони утворюють набір переконань про цілі, на які слід спрямовуватися [2].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає можливість стверджувати, що ціннісні орієнтації грають важливу роль у розвитку соціально-психологічної компетентності, оскільки вони визначають основні прагнення, установки та цілі особистості в соціальному вимірі. Цінності впливають на спосіб сприйняття світу, міжособистісних відносин, взаємодії з оточенням, а також на поведінку та вчинки людини. Ось як ціннісні орієнтації впливають на розвиток соціально-психологічної компетентності:

Науковці зазначають, що студенти з високим рівнем етичних норм і моральних цінностей зазвичай виявляють велику увагу до дотримання правил і взаємоповаги в міжособистісних відносинах, що сприяє розвитку позитивних інтеракцій, співпраці та взаєморозумінню з оточуючими.

Особистість з відкритою ментальністю та толерантними цінностями легше сприймає різноманітність і різнорідність взаємодій, вона відчуває більшу готовність до співпраці з різними людьми та культурами.

Загалом, ціннісні орієнтації формують психологічний фундамент, на якому будується соціально-психологічна компетентність особистості. Вони визначають ставлення до міжособистісних відносин, сприйняття соціального

середовища та мотивацію до розвитку комунікативних навичок і взаємодії з іншими.

Таким чином, збалансованість емоційно-вольової сфери, наявність ціннісних орієнтацій, соціальної креативності, задоволеність власним життям і високі комунікативні уміння, взаємодіючи між собою створюють сприятливі умови для розвитку соціально-психологічної компетентності студентів. Ці психологічні особливості сприяють формуванню глибокого розуміння міжособистісних взаємодій, розвитку спритності в спілкуванні, а також здатності адаптуватися до різноманітних соціальних ситуацій. Вони визначають не лише якість взаємин, але й впливають на особистісний зріст, збагачуючи знання та досвід студентів. Загалом, ці психологічні особливості не тільки сприяють вдосконаленню соціально-психологічної компетентності студентів, але і підтримують їхній психологічний комфорт та успішність в особистісному й професійному розвитку.

### **Висновки до розділу**

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив нам констатувати, що терміни «компетенція» і «компетентність» часто використовуються в подібних контекстах та іноді взаємозамінюються. Тим не менше, опрацювання наукової літератури дозволило виокремити певні відмінності в їхньому значенні. Компетенція стосується набору знань, вмінь, досвіду й особистісних якостей, що дозволяють особистості ефективно виконувати різноманітні завдання та функції у певній сфері діяльності. Компетенція є більш широким терміном, що охоплює різні аспекти, необхідні для успішного виконання завдань або роботи. З свого боку, компетентність вказує на здатність особистості досягати конкретних результатів або виконувати завдання в рамках певного контексту або професійної діяльності. Це більш конкретний термін, що відображає реальну здатність особистості використовувати свої компетенції для досягнення певних цілей і завдань.

На основі аналізу вітчизняної і зарубіжної наукової літератури з'ясовано, що соціально-психологічна компетентність – це комплексна інтеграція знань, навичок, умінь та особистісних якостей, що дозволяють особі ефективно взаємодіяти з іншими людьми й успішно вирішувати різноманітні завдання та ситуації в соціальному контексті. Ця компетентність передбачає розуміння соціальних процесів, міжособистісних взаємин, впливу групової динаміки на поведінку, а також уміння впливати на інших, спілкуватися, сприймати та відтворювати соціокультурні норми та цінності.

У результаті теоретичного аналізу наукових джерел виявлено, що соціально-психологічна компетентність є важливим чинником для успішного функціонування в суспільстві, побудови взаємовідносин з іншими та досягнення особистих і професійних цілей. Ця компетентність має вирішальне значення в різних професійних галузях (особливо це стосується професій соціономічного спрямування), де міжособистісна взаємодія відіграє ключову роль.

Визначено та охарактеризовано психологічні особливості, що сприяють створенню глибокого усвідомлення міжособистісних взаємодій, розвитку вміння ефективно спілкуватися й адаптуватися до різнопланових соціальних обставин.

Збалансованість емоційно-вольової сфери, наявність ціннісних орієнтацій, соціальної креативності, задоволеність власним життям і високі комунікативні уміння – це ті психологічні особливості, які взаємодіючи між собою, створюють сприятливі умови для ефективного розвитку соціально-психологічної компетентності студентів соціономічного напрямку.

## РОЗДІЛ 2

### ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОГО НАПРЯМУ

#### 2.1 Опис та обґрунтування методів і методик дослідження

Дослідження психологічних особливостей розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного типу здійснювалося згідно поставленої мети та раніше визначених завдань.

Практична частина нашого дослідження включала такі етапи:

1. Добір та організація груп для проведення емпіричного дослідження.
2. Підбір методик найбільш доцільних для даного дослідження.
3. Проведення діагностичного обстеження вибірки.
4. Інтерпретація й аналіз даних.
5. Розробка психолого-педагогічної програми, спрямованої на розвиток соціально-психологічної компетентності у студентів соціономічних професій.

Під час емпіричного дослідження нами використовувались такі методики: методика «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С. Бубнова [9], тест «Задоволеність життям» Е. Дінера, методика «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна, Н. Епштейна [50], тест «Визначення рівня комунікативності» (В. Ряховський) [55], тест «Визначення соціальної креативності особистості» [23].

Охарактеризуємо ці методики детальніше.

1. Методика «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С. Бубнова (Додаток Б) спрямована на вивчення особливостей реалізації ціннісних орієнтацій особистості в реальних умовах життєдіяльності.

У даному тесті міститься 66 запитань, які потребують коротку відповідь «так» або «ні». Усі результати даного тесту вносяться в таблицю та діляться на 11 узагальнених цінностей.

Перелік цінностей:

- приємне проведення часу, відпочинок;
- високий матеріальний добробут;
- пошук і насолода прекрасною;
- допомога та милосердя до інших людей;
- кохання;
- пізнання нового у світі, природі, людині;
- високий соціальний статус та управління людьми;
- визнання та повага людей, вплив на оточуючих;
- соціальна активність для досягнення позитивних змін у суспільстві;
- спілкування;
- здоров'я.

Ступінь виразності кожної з поліструктурних ціннісних орієнтацій особистості визначається за допомогою спеціального ключа, який наведений у бланку відповідей. Далі, шляхом підрахунку кількості позитивних відповідей у всіх одинадцяти стовпчиках, обчислюється результат для кожної з цінностей і записується в відповідний стовпчик таблиці. Зі зібраних індивідуальних даних будується графічний профіль, який відображає ступінь вираженості кожної з цінностей. Для цього на вертикальній осі відображається кількісний показник виразності цінностей (відповідно до 6-бальної системи), а на горизонтальній осі – представлені види цінностей.

2. Методика «Шкала емоційного відгуку» (Balanced Emotional Empathy Scale – BEES) А. Меграбяна, Н. Епштейн (Додаток В) використовується для дослідження рівня емпатії. Цей опитувальник був розроблений Альбертом Меграбяном (Albert Mehrabian) і пізніше модифікований Ніною Епштейн. За поглядами Альберта Меграбяна, емпатія означає здатність співчувати іншій людині, відчувати те, що вона відчуває, спільно переживати емоційні стани й ідентифікувати себе з нею. Дослідження показали, що рівень емпатії пов'язаний із загальним станом здоров'я особи, її соціальною адаптованістю та відображає розвиток навичок міжособистісної взаємодії.

Е. Тітченер був першим, хто ввів термін «емпатія». Він переклав німецьке слово «*einfihlung*» (переживання, співпереживання) і включив емпатію до розділу складних почуттів, де стани задоволення та невдоволення відіграють суттєву роль.

М.-Л. Гоффман трактує емпатію як біологічно обумовлену схильність до альтруїстичної поведінки. У своїх дослідженнях вона акцентує увагу на тому, що щире співчуття (емпатія) спонукає до альтруїстичної мотивації, яка в свою чергу виявляється у допомагаючій поведінці [5].

Сучасні українські психологи О. Орищенко та О. Саннікова розглядають емпатію як складну багаторівневу інтегральну характеристику особистості. Вони ідентифікували три рівні, що входять до структури емпатії:

- перший рівень, формально-динамічний, включає якісні (модальні) та динамічні (особливості виникнення та прояву емпатійних реакцій) аспекти емпатії;
- другий рівень, змістовно-особистісний, враховує аспекти, пов'язані з вибором сфери для емпатійних переживань і морально-етичним змістом об'єкта емпатії;
- третій рівень, соціально-імперативний, відображає соціальні й індивідуальні уявлення про «норми» соціокультурних виявів емпатії [5].

Методика «Шкала емоційного відгуку» дозволяє проаналізувати загальні тенденції емпатії у досліджуваної особи. Вона оцінює такі параметри, як ступінь вираженості здатності до емоційного відгуку на переживання іншого та ступінь відповідності або невідповідності переживань між об'єктом і суб'єктом емпатії. Об'єктами емпатії можуть бути різні соціальні ситуації та особи, яким досліджувана особа могла співчувати в повсякденному житті.

Опитувальник складається з 25 питань закритого типу, які можуть бути як позитивними, так і негативними. Досліджувана особа має визначити свій ступінь згоди або незгоди з кожним з питань. Шкала відповідей, яка варіюється від «повністю згоден» до «повністю не згоден», дозволяє виразити різні ступені ставлення до кожної ситуації спілкування.

Обробка проводиться у відповідності з ключем. За кожен відповідь нараховується від 1 до 4 балів.

Загальна оцінка визначається шляхом підсумовування отриманих балів. Рівень вираженості здатності особистості до емоційного реагування на переживання інших людей (емпатії) розраховується за допомогою таблиці конвертації «сирих» балів в стандартні оцінки шкали.

Аналіз і інтерпретація результатів:

- 82-90 балів – дуже високий рівень;
- 63-81 бал – високий рівень;
- 37-62 балів – нормальний рівень;
- 36-12 балів – низький рівень;
- 11 балів і менше – дуже низький рівень.

3. Тест «Визначення рівня комунікативності» (В. Ряховський) (Додаток Г).

Варто зауважити, що одним із завдань закладу вищої освіти є формування у студентів адекватного розуміння комунікативних характеристик особистості. У психолого-педагогічній літературі зазначено, що комунікабельність – це здатність і бажання особистості ефективно спілкуватися, взаємодіяти з іншими людьми, висловлювати свої думки й ідеї, а також розуміти та сприймати інформацію від інших. Так, наприклад, на думку Л. Петровської, комунікабельність включає в себе розуміння мотивів, намірів і стратегій поведінки, сприйняття фрустрацій у співрозмовника, осмислення соціально-психологічних аспектів проблеми взаєморозуміння й оволодіння техніками ефективного спілкування. Науковиця також наголошує на готовності та вмінні будувати контакти на різних психологічних дистанціях, а саме – ближній та далекій. Вона також вказує на досягнення трьох рівнів відповідності партнерів у спілкуванні: комунікативного, інтерактивного та перцептивного.

Згідно з Є. Руденським, комунікабельність особистості включає такі вміння:

- здатність прогнозувати соціально-психологічну ситуацію спілкування, в якій доведеться брати участь;

- вміння планувати спілкування з урахуванням особливостей конкретної комунікативної ситуації;
- здатність емоційно відчувати й адаптуватися до соціально-психологічної атмосфери в комунікативній ситуації;
- вміння управляти соціально-психологічними процесами спілкування під час комунікативної взаємодії [18].

Комунікабельність має глибокий зв'язок і взаємозв'язок з комунікативними вміннями, оскільки обидві ці характеристики пов'язані зі здатністю ефективно й адекватно взаємодіяти з оточуючими людьми.

Аналіз наукових джерел дозволяє виявити різні підходи до визначення та розуміння комунікативних умінь. У галузі психології та педагогіки розглядають це явище як складну конструкцію, звертаючи увагу на різні аспекти його значущості. Наприклад, комунікативні вміння розглядають як:

- здатність встановлювати адекватні взаємини й адаптувати їх до потреб і розвитку учнів (за концепцією Н. Кузьміної);
- вміння впливати на учнів за допомогою мовлення та комунікативної взаємодії (відповідно до С. Бондаренко);
- загальний критерій сформованості комунікативної активності на рівні поведінки, включаючи методи моделювання та регулювання спілкування (згідно з поглядами Н. Косово);
- оволодіння вчителем комплексом психічних і практичних дій для систематичної взаємодії з учнями в різних контекстах їхнього життя (за концепцією Н. Плешкової).

Аналіз суті цього поняття вказує на те, що в усіх тлумаченнях є спільна ідея: комунікативні вміння пов'язані з організацією взаємин і взаємодією в контексті «людина-людина». Вони сприяють побудові стосунків, вирішенню завдань спілкування і є інтегральною частиною особистості.

Отже, комунікабельність і комунікативні уміння співпов'язані та взаємопідсилюють один одного, сприяючи формуванню в комплексі високорозвинутої комунікативної компетентності.

Комунікативну компетентність можна розглядати як вміння встановлювати та підтримувати необхідні зв'язки з іншими особами, а також як комплекс знань, умінь і навичок, що сприяють ефективному проведенню комунікативних процесів. Ця компетентність передбачає здатність адаптувати глибину і ступінь активності спілкування в залежності від контексту, розуміння партнерів у спілкуванні та здатність бути зрозумілим для них.

Комунікативна компетентність складається з кількох ключових елементів, включаючи: здатність орієнтуватися у різних ситуаціях спілкування, що базується на знаннях і особистому досвіді; вміння ефективно взаємодіяти з іншими, ґрунтуючись на розумінні як власної особистості, так і інших людей; адекватне самопізнання й усвідомлення власних можливостей; здатність розпізнавати та використовувати психологічний потенціал як у собі, так і у партнері, а також враховувати контекст ситуації [10].

Тест містить 16 запитань. Досліджувані мають обрати відповідь, яка описує їх поведінку у вказаних ситуаціях.

За кожену відповідь «так» – 2 бали, за «інколи» – 1 бал, за «ні» – 0 балів. Отримані бали підсумовуються.

30 – 32 бали – Ви явно не комунікабельні, і це Ваша біда, так як страждаєте від цього більше всього Ви самі. Але й близьким людям з Вами нелегко! На Вас не можна поклатися у справі, яка потребує колективних зусиль. Прагніть бути більш комунікабельним, контролюйте себе.

25 – 29 балів – Ви замкнені, мовчазні, віддаєте перевагу самотності.

19 – 24 бали – Ви певною мірою комунікабельні й у незнайомих обставинах відчуваєте себе цілком упевнено.

14– 18 балів – нормальна комунікабельність.

9 – 13 балів – Ви досить комунікабельні (іноді навіть занадто).

4 – 8 балів – комунікабельність Ваша дуже висока; скрізь відчуваєте себе чудово; беретеся за будь-яку справу, хоча не завжди її можете довести до кінця.

3 бали – Ваша комунікабельність має хворобливий характер. Ви балакучі, багатослівні, втручаєтеся у справи, в яких зовсім не компетентні, запальні й образливі.

Рівні комунікабельності:

25 – 32 бали – низький рівень;

14 – 24 бали – середній рівень;

9 – 13 балів – достатній рівень.

4. Тест «Задоволеність життям» (The Satisfaction with Life Scale) був розроблений Е. Дінером для вимірювання загального рівня задоволеності життям у людей (Додаток Д). Основною метою цього тесту є оцінка, наскільки особа вважає своє життя задовільним і щасливим з позиції її особистого внутрішнього переживання.

Респондентам надається анкета, яка містить п'ять тверджень, пов'язаних із загальним відчуттям задоволеності. Кожне твердження має шкалу відповідей, яка зазвичай складається з пунктів, що відображають ступені згоди або незгоди з твердженням. Досліджувані повинні оцінити свій ступінь згоди або незгоди з кожним твердженням, використовуючи надану шкалу відповідей. Після заповнення анкети, бали, отримані за кожне твердження, підсумовуються для кожного респондента.

Загальний бал для кожного досліджуваного вказує на рівень їх задоволеності життям. Вищий бал вказує на більш високий рівень задоволеності, тоді як нижчий бал може вказувати на менший рівень задоволеності.

Цей тест є корисним інструментом для вимірювання психологічного стану та ставлення людини до її власного життя.

5. Тест «Визначення соціальної креативності особистості» (Додаток Е). Дана методика за допомогою самооцінки поведінки в нестандартних ситуаціях життєдіяльності дозволяє визначити рівень соціальної креативності особистості,

тобто її здатність до генерації нових та оригінальних ідей, рішень і підходів у соціальних та міжособистісних ситуаціях.

Тест містить 18 ситуацій. Респондентам необхідно за 9-бальною шкалою провести самооцінку особистих якостей або частоту їх прояву в заданих ситуаціях життєдіяльності.

На основі сумарної кількості набраних балів визначається рівень творчого потенціалу:

- 18-39 – дуже низький рівень;
- 40-54 – низький;
- 55-69 – нижче середнього;
- 70-84 – трохи нижче середнього;
- 85-99 – середній;
- 100-114 – трохи вище середнього;
- 115-129 – вище середнього;
- 130-142 – високий рівень.

Таким чином, ми докладно оглянули всі методи та підходи, які були використані під час емпіричного дослідження для оцінки розвитку соціально-психологічної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій.

## **2.2 Аналіз результатів дослідження**

В емпіричному дослідженні психологічних особливостей розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного напрямку взяли участь 26 студентів третього курсу спеціальності «Психологія» (з них 25 дівчат і 1 юнак) та 22 здобувача вищої освіти спеціальності «Середня освіта. Фізична культура» (з них 5 дівчат і 17 хлопців) факультету здоров'я, психології, фізичної культури та спорту Хмельницького національного університету.

Першою у нашому дослідженні була використана методика «Шкала емоційного відгуку», розроблена А. Меграбяном, а пізніше модифікована Н. Епштейном. Дана методика спрямована на дослідження емпатії.

Результати діагностики за методикою «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна, Н. Епштейна представлені в таблиці 2.1 і на рисунках 2.1, 2.2.

Таблиця 2.1 – Рівень розвитку емпатії студентів спеціальності «Психологія» і «Середня освіта. Фізична культура» за методикою «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна, Н. Епштейна

Рівень розвитку емпатії	Студенти спеціальності «Психологія»		Студенти спеціальності «Середня освіта. Фізична культура»	
	<i>Кількісні показники</i>	<i>Відсоткові показники</i>	<i>Кількісні показники</i>	<i>Відсоткові показники</i>
Дуже високий	2	7,7%	0	-
Високий	8	30,8%	6	27,3%
Нормальний	15	57,7%	10	45,4%
Низький	1	3,8%	6	27,3%
Дуже низький	0	-	0	-

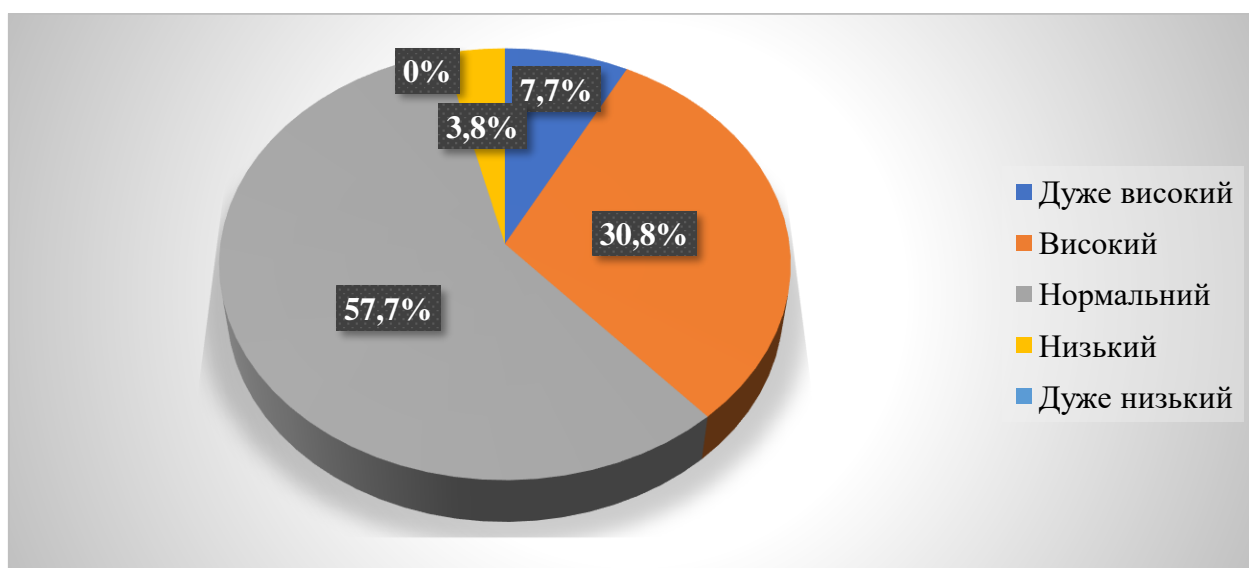


Рисунок 2.1 – Рівні розвитку емпатії студентів спеціальності «Психологія» за методикою «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна, Н. Епштейна, %

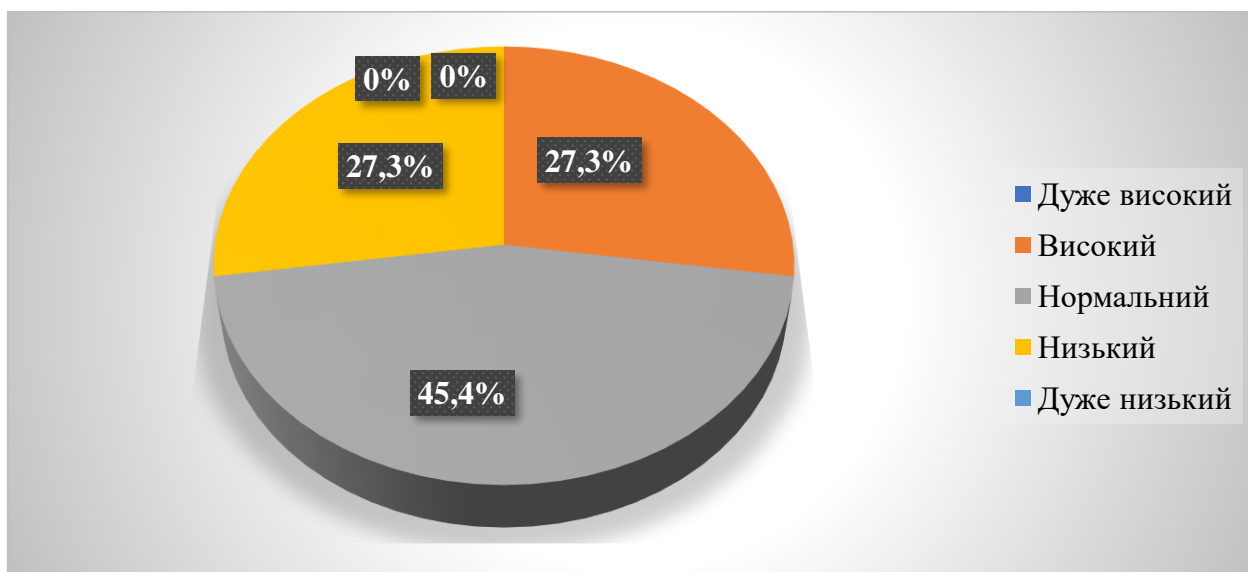


Рисунок 2.2 – Рівні розвитку емпатії студентів спеціальності «Середня освіта. Фізична культура» за методикою «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна, Н. Епштейна, %

Опрацювання отриманих даних виявило, що дуже високий рівень розвитку емпатії притаманний лише студентам-психологам (7,7%). Це свідчить про те, що невелика частина здобувачів вищої освіти демонструє високу здатність до співпереживання та реагування на емоції інших людей. Такі студенти мають розвинену здатність сприймати і розуміти емоції інших, а також можуть бути більш схильні до альтруїстичної поведінки та співчуття.

У 8 (30,8%) респондентів спеціальності «Психологія» та 6 (27,3%) студентів спеціальності «Середня освіта. Фізична культура» спостерігається високий рівень розвитку емпатії. Це свідчить про те, що значна частина студентів демонструє позитивний вплив на міжособистісні стосунки, комунікацію та співпрацю з іншими людьми. Такі студенти можуть бути більш схильні до підтримки та допомоги іншим, а також до розв'язання конфліктних ситуацій з більшим розумінням і толерантністю.

57,7% (15 осіб) студентів-психологів і 45,4% (10 осіб) майбутніх вчителів фізичної культури мають середній рівень розвитку емпатії. Такі результати свідчать про те, що більша частина студентів обох спеціальностей виявила

помірну здатність до співпереживання та реагування на емоції інших людей. У цьому випадку, більшість студентів можуть виявляти певну емпатію, але ця здатність не є надто вираженою. Середній рівень емпатії може вказувати на те, що студенти виявляють інтерес і співчуття до емоцій інших, але це може бути менш системним і вираженим, ніж у випадку високого рівня емпатії. Такі студенти можуть виявляти співчуття в певних ситуаціях або за певних обставин, але це не завжди відбувається.

Низький рівень розвитку емпатії спостерігається у 1 психолога (3,8%) і 6 студентів спеціальності «Середня освіта. Фізична культура» (27,3%). Такі результати свідчать про те, що невеликий відсоток здобувачів вищої освіти мають обмежену здатність до співпереживання та реагування на емоції інших людей. Це може вказувати на те, що ці студенти можуть бути менш схильні до розуміння та співчуття до емоцій і потреб інших людей. Вони можуть мати обмежену здатність адекватно реагувати на емоційні потреби інших і виявляти інтерес до їхнього стану. Такий низький рівень розвитку емпатії може впливати на міжособистісні відносини та ефективність спілкування цих студентів у професійному й особистому житті.

Варто зазначити, що дуже низький рівень розвитку емпатії не прослідковується ні в одній із спеціальностей.

Наступним кроком нашого дослідження стало визначення реальної структури ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти, що здійснювалося за допомогою методики «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С. Бубнової. Отримані результати представлені на рисунку 2.3.

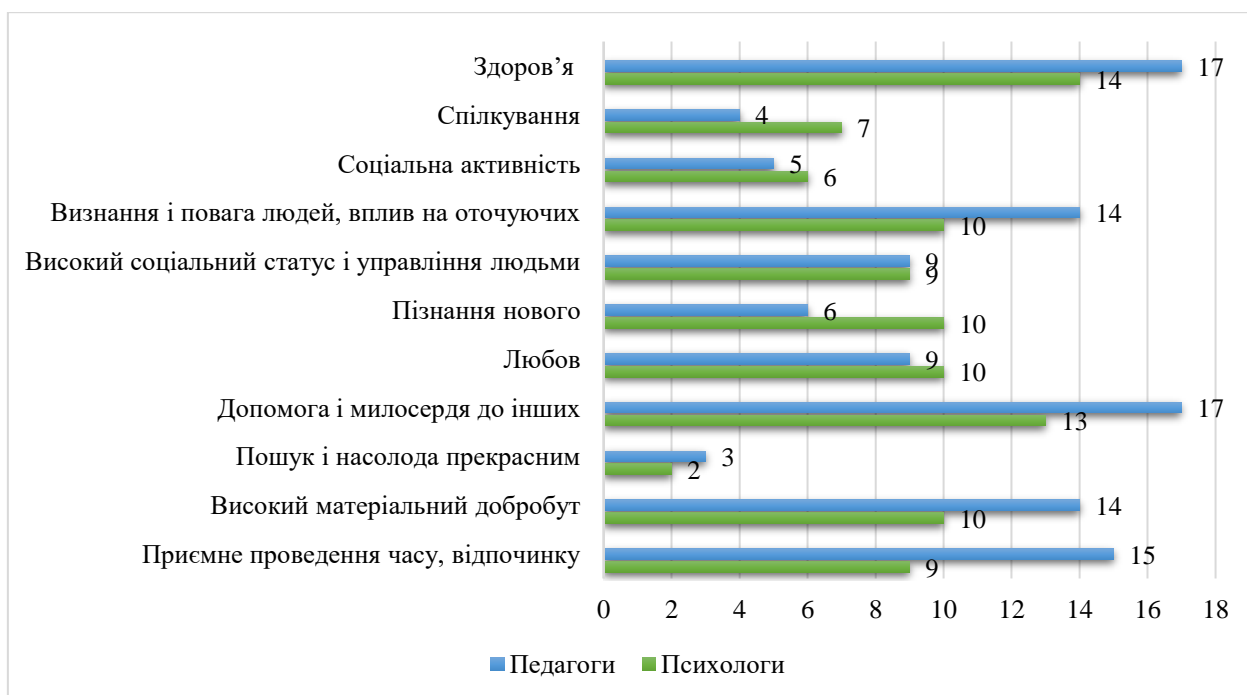


Рисунок 2.3 – Результати діагностики реальної структури ціннісних орієнтацій особистості студентів спеціальності «Середня освіта. Фізична культура» і «Психологія» за методикою «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» (за С. Бубною), %

Порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій студентів спеціальності «Психологія» і «Середня освіта. Фізична культура» засвідчує певні відмінності у їхніх ціннісних переконаннях і пріоритетах. Результати, представлені на рисунку 2.3 свідчать, що найбільш значущою цінністю для обох груп студентів є «Здоров'я» (17% у педагогів і 14% у психологів). Це можна пояснити тим, що період дистанційного навчання, війна росії проти України вплинули на психічне і фізичне здоров'я молоді, а це спонукає їх до введення активного здорового способу життя.

Особливе місце в своєму житті молодь надає такій цінності як «Приємне проведення часу, відпочинок». В обох групах студентів ця орієнтація є значущою, але серед студентів спеціальності «Середня освіта. Фізична культура» вона трохи вища (15% проти 9% у психологів). Це може свідчити про

більшу схильність студентів-педагогів до фізичної активності та активного відпочинку.

Ціннісна орієнтація «Високий матеріальний добробут» також є важливою для обох груп студентів. Проте серед студентів спеціальності «Середня освіта. Фізична культура» вона виявляється більш вираженою (14% проти 10% у психологів). Це свідчить про прагнення до фінансової стабільності та комфортного матеріального життя.

«Допомога і милосердя до інших» – ця орієнтація є важливою для обох груп студентів, але вона є трохи вищою серед студентів-психологів (13% проти 7%). Це може відображати психологічну схильність психологів до розвитку міжособистісних відносин та допомоги іншим. Їхні цінності можуть включати в себе емпатію та бажання допомагати іншим людям.

Здобувачі вищої освіти спеціальності «Психологія» і «Середня освіта. Фізична культура» подібно цінують «Визнання і повага людей, вплив на оточуючих» (10% у психологів і 11% у педагогів). Для цих студентів важливо бути визнаними та мати вплив на інших, вони можуть прагнути до лідерства та авторитету.

Ціннісна орієнтація «Пізнання нового» є більш вираженою серед психологів (10 %). Це свідчить про те, що студенти-психологи, які цінують навчання та пізнання нового, є більш мотивованими до постійного саморозвитку та здобуття знань.

Обидві групи студентів обмежений пріоритет віддають орієнтаціям «Соціальна активність» (6% психологів і 5% педагогів), що свідчить про зниження прагнення студентів до активної участі в суспільному житті, і «Спілкування» (7% психологів і 4% педагогів) – це можна пояснити тим, що сучасні студенти мають доступ до багатьох можливостей онлайн-спілкування і можуть не повністю усвідомлювати важливість соціальної активності в офлайн-світі.

Найменший відсоток студенти назвали цінності «Пошук і насолода прекрасним» (2% психологів і 3% педагогів). Такі результати пояснюються тим,

що війна в Україні відсунула на задній план прагнення студентської молоді до естетичного сприймання світу, насолоди від краси, мистецтва й інших аспектів життя, які сприймаються як вирази внутрішньої гармонії і естетичної цінності.

Таким чином, хоча існують спільні ціннісні орієнтації для обох груп студентів, відмінності виявляються у важливості деяких з них. Ці відмінності можуть відображати професійні інтереси та специфіку обраної спеціальності.

Тест «Задоволеність життям» Е. Дінера дав можливість продіагностувати рівень задоволеності життям здобувачів вищої освіти. Він дозволяє виміряти, наскільки молоді люди задоволені своїм життям загалом. Цей тест оцінює загальний стан психологічного комфорту та задоволеності, який включає в себе багато аспектів життя, такі як особисті стосунки, навчання, здоров'я, соціальна активність та інші. Результати дослідження представлені на рисунку 2.4.

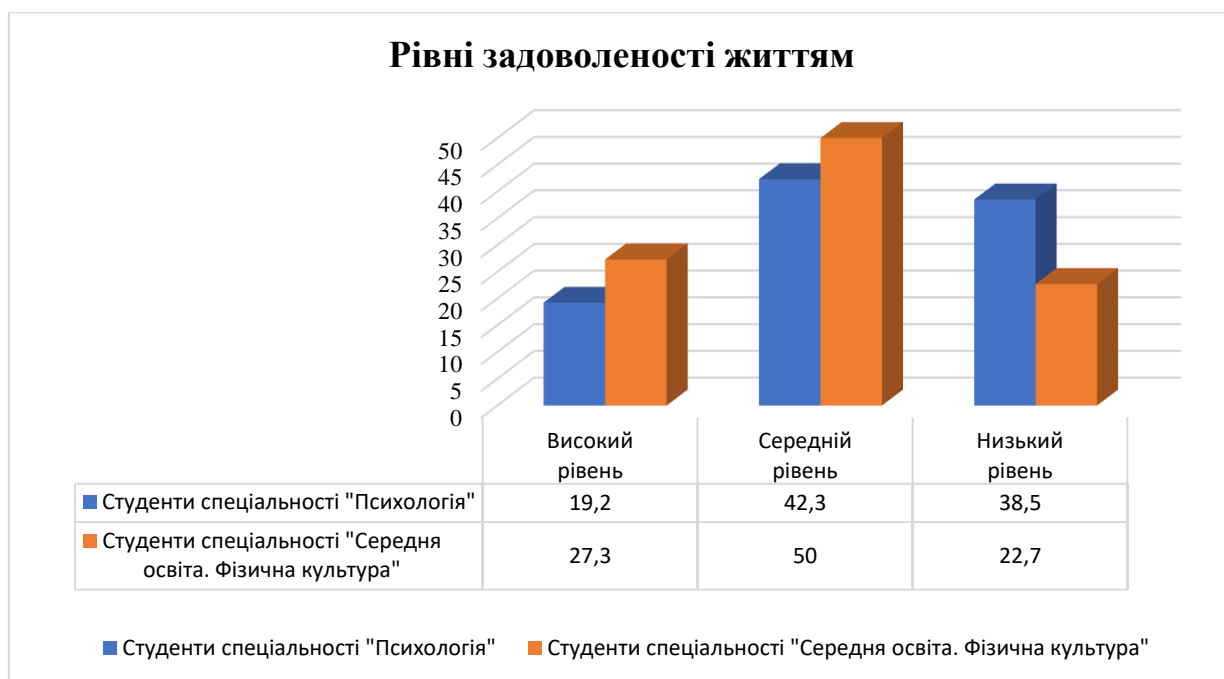


Рисунок 2.4 – Розподіл студентів за рівнями задоволеності життям за методикою Е. Дінера, (%)

З рисунку 2.4 можна побачити, що є деякі відмінності в сприйнятті й оцінці якості свого життя цими двома групами студентів. Так, найбільша частка респондентів має середній рівень задоволеності життям, хоча майбутні вчителі фізичної культури (50%) сприймають своє життя більш позитивно в порівнянні

з психологами (42,3%). Такі результати можуть вказувати на те, що в цілому, як психологи, так і педагоги, вважають своє життя задовільним, але не досягли повного задоволення в усіх аспектах.

Кількість осіб, які не відчують повноцінного задоволення своїм життям у психологів (38,5%), перевищує кількість тих, хто має високий рівень задоволеності (19,2%). Цей результат може свідчити про те, що серед студентів-психологів, які вивчають психологію та мають більше знань про психічні процеси та фактори, що впливають на задоволеність життям, дещо більше людей може бути свідомими своїх особистих недоліків або невдовольень і, отже, вони більш критично ставляться до свого життя. Вони можуть мати вищі стандарти задоволення та більше очікувань від нього. Також це може вказувати на те, що студенти-психологи можуть бути більш схильними аналізувати свої емоції і почуття, що впливає на їх сприйняття власного задоволення життям. Варто відмітити достатньо високий відсоток здобувачів освіти спеціальності «Середня освіта. Фізична культура» (22,7%), які мають низький рівень задоволеності життям. Це може свідчити про те, що ця група студентів може зазнавати певних викликів або несприятливих факторів, які впливають на їхню загальну задоволеність життям. Можливо, у них є вищі очікування щодо свого майбутнього професійного шляху або стандартів життя, і вони ще не досягли цих цілей. Також фізична активність та спорт можуть бути важливими аспектами їхнього життя, і якщо в цих аспектах виникають труднощі або незадоволення, це може вплинути на загальний рівень задоволеності життям.

Високий рівень задоволеності життям простежується у 19,2% психологів і в 27,3% студентів спеціальності «Середня освіта. Фізична культура». Це може вказувати на те, що майбутні вчителі фізичної культури відчують більше задоволення від свого життя на даному етапі навчання. Високий рівень задоволеності життям у студентської молоді може проявлятися в оптимістичних поглядах на своє майбутнє та вірі у свої можливості; здатності цінувати позитивні моменти у своєму житті, навіть у повсякденних речах; відчутті задоволення від своїх досягнень у навчанні, спорті, особистому розвитку тощо;

задоволенні від спілкування з друзями та від позитивних соціальних відносин; досягненні своїх особистих і професійних цілей. Ці прояви свідчать про те, що студенти з високим рівнем задоволеності життям можуть бути більш щасливими та відчувати більше задоволення від різних аспектів свого життя.

Таким чином, можемо констатувати, що майбутні вчителі фізичної культури виявили більшу задоволеність життям у порівнянні зі студентами-психологами. Ці відмінності можуть бути пов'язані зі специфікою навчання та майбутньою професійною діяльністю кожної групи студентів.

Далі ми провели Тест «Визначення рівня комунікативності» (В. Ряховський), що призначений для визначення рівня комунікативності, уміння спілкуватись і взаємодіяти з іншими людьми з метою співпраці та взаємодії.

Результати діагностики рівнів комунікативності у майбутніх психологів і вчителів фізичної культури наведені на рисунку 2.5.

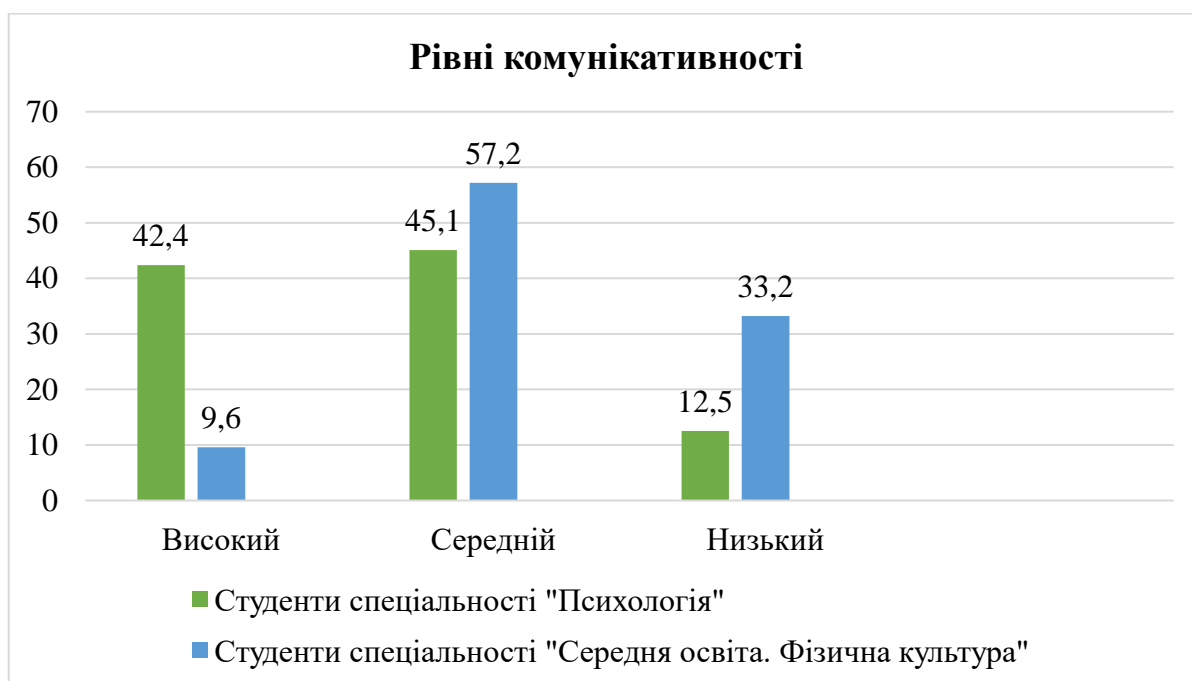


Рисунок 2.5 – Розподіл студентів за рівнями комунікативності, (%)

Порівнюючи рівні комунікативності майбутніх психологів і вчителів фізичної культури, наведені на рисунку 2.5, можна зазначити, що у майбутніх вчителів фізичної культури (57,2%) і студентів-психологів (45,1%) переважає середній рівень комунікативності. Це може вказувати на те, що більша частина

майбутніх фахівців обох груп володіє прийнятними рівнями комунікативності, а саме: можуть вільно спілкуватися, не відчують серйозних перешкод або страху у взаємодії з іншими людьми; можуть слухати інших людей і розуміти їхні думки, почуття та погляди; можуть вирішувати конфлікти та спори, хоча це може займати трохи більше часу і зусиль порівняно з особами з високим рівнем комунікативності; можуть бути активними у спілкуванні, але не завжди виступають ініціаторами; можуть намагатися вчитися від інших і поліпшувати свою комунікативну ефективність з часом.

Високий рівень комунікативності переважає у майбутніх психологів (42,4%) проти вчителів фізичної культури (9,6%). Така висока комунікативність серед майбутніх психологів може бути зумовлена вимогами їхньої майбутньої професії, де важлива навичка спілкування з клієнтами та співробітниками. Вчителі фізичної культури, хоча також мають взаємодіяти зі своїми учнями, можуть не витратити стільки уваги на розвиток комунікативних навичок, оскільки їхня спеціалізація більше зорієнтована на фізичну активність.

Низький рівень комунікативності домінує у здобувачів вищої освіти спеціальності «Середня освіта. Фізична культура» (33,2%). Такі високі показники низького рівня комунікативності серед майбутніх учителів фізичної культури можуть сигналізувати про потребу в покращенні цієї навички, оскільки комунікація з учнями та колегами є важливою складовою їх професійної діяльності. Для психологів (12,5%), низький рівень комунікативності може вказувати на особливості індивідуальних характеристик студентів.

Отже, можна зробити висновок, що є необхідність розвитку комунікативних навичок серед студентів обох спеціальностей. Розвиток цих навичок може покращити як особистісний розвиток, так і підготовку до майбутньої професійної діяльності.

Для визначення рівня креативності студентів обох спеціальностей за допомогою самооцінки поведінки в нестандартних ситуаціях життєдіяльності ми використовували Тест «Визначення соціальної креативності особистості».

Отримані результати дали змогу визначити рівень творчого самовираження студентів, що представлені на рисунку 2.6.

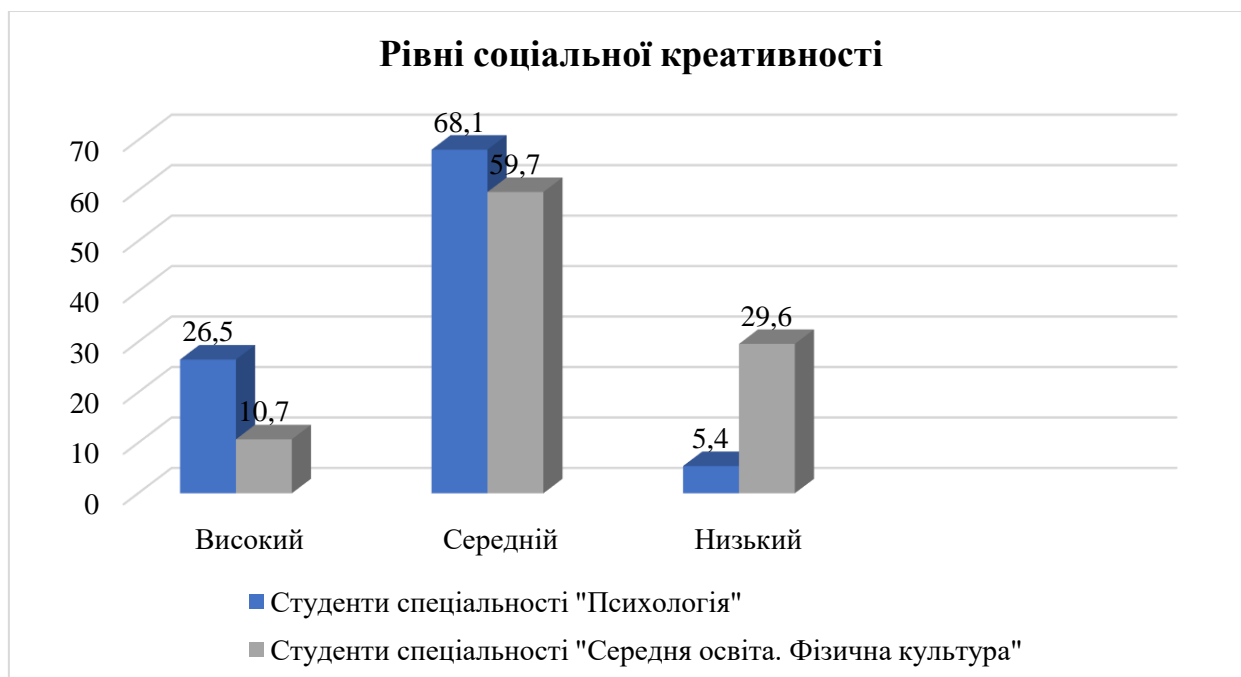


Рисунок 2.6 – Розподіл студентів за рівнями соціальної креативності, (%)

Результати аналізу рівнів соціальної креативності у майбутніх психологів і вчителів фізичної культури свідчать про те, що більшість студентів обох спеціальностей мають середній рівень соціальної креативності (психологи – 68,1%, вчителі фізичної культури – 59,7%). Це може вказувати на те, що багато студентів мають певний потенціал для творчості, але цей потенціал може бути реалізований і покращений у процесі навчання та практики.

26,5% студентів-психологів мають високий рівень соціальної креативності порівняно з майбутніми вчителями фізичної культури (10,7%). Це може бути пов'язано з особливостями майбутньої професійної діяльності психологів, яка вимагає розвитку творчих і нетрадиційних підходів у вирішенні проблем клієнтів.

Низький рівень соціальної креативності демонструють 29,6% здобувачі вищої освіти спеціальності «Середня освіта. Фізична культура» проти 5,4% у майбутніх психологів. Такі результати можуть свідчити про те, що майбутні вчителі фізичної культури більше фокусуються на фізичних аспектах навчання

та здоров'ї, що може обмежувати потребу у використанні соціальної креативності; вони можуть бути менше залучені до соціально-психологічних аспектів і мають обмежені можливості для розвитку соціальної креативності в середовищі, що орієнтоване на фізичну активність тощо.

Отже, результати діагностики за тестом «Визначення соціальної креативності особистості» дають підстави стверджувати, що більшість студентів обох спеціальностей мають середній рівень соціальної креативності, що може бути корисним для їх майбутньої професійної діяльності. Проте важливо розвивати та підтримувати високий рівень креативності у студентів, які обрали ці професії, де ця якість є ключовою для успіху.

Таким чином, за результатами проведеного діагностичного дослідження можемо стверджувати, що у більшості студентів-психологів і майбутніх вчителів фізичної культури переважають середні рівні соціальної креативності, комунікативності, емпатії, задоволеності життям. У певної частини студентської молоді в обох групах спостерігаються низькі рівні психологічних особливостей розвитку соціально-психологічної компетентності. Обидві групи студентів обмежений пріоритет віддають таким ціннісним орієнтаціям як «Соціальна активність» і «Спілкування». Виявлені показники свідчать про необхідність розробки комплексної психологічної програми з розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних професій.

### **2.3 Розробка комплексної психологічної програми з розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних професій**

За результатами теоретичного аналізу наукових джерел та емпіричного дослідження була розроблена комплексна психологічна програма (Додаток Е).

Комплексна психологічна програма з розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного профілю охоплює три етапи:

1. Інформаційно-просвітницький етап передбачає надання студентам необхідної соціально-психологічної інформації. Формуються знання про професійну, соціальну, психологічну, соціально-психологічну, комунікативну компетентності, ефективну комунікацію, шляхи вирішення та врегулювання внутрішньо-колективних, міжколективних і міжособистісних конфліктів.

2. Реалізація психолого-педагогічного практикуму (тренінгу) – це етап, який передбачає набуття вмінь і навичок ефективної та толерантної комунікації, розвиток емпатії, творчого мислення, формування ціннісних орієнтацій, спрямованих на особистісний і професійний розвиток.

3. Емоційно-стверджуючий етап передбачає рефлексію та закріплення позитивного соціально-психологічного досвіду.

Інформаційно-просвітницький етап передбачає проведення психологічної освіти серед студентів з фокусом на аспектах соціально-психологічної компетентності в умовах професійного розвитку.

Метою інформаційно-просвітницьких занять є ознайомлення та розширення уявлень студентів про соціально-психологічну компетентність і її основні компоненти.

Основні завдання інформаційно-просвітницького блоку:

1. Сприяти усвідомленню студентами важливості професійно-особистісного саморозвитку та зростання у різних аспектах особистості.

2. Позитивно впливати на сприйняття студентами значущості соціально-психологічної компетентності для покращення стосунків в професійній діяльності та в соціумі в цілому.

3. Надати можливість засвоїти методи та підходи щодо ефективного спілкування, управління конфліктами та побудови позитивного мікроклімату в різних соціальних групах.

Цей блок спрямований на надання студентам соціономічного типу необхідних знань і навичок для вдосконалення їхньої соціально-психологічної компетентності та забезпечення гармонійного середовища для професійної діяльності та життя в суспільстві.

Інформаційно-просвітницький етап програми включає в себе спецкурс «Соціально-психологічна компетентність фахівців соціономічних професій», що передбачає проведення циклу лекцій і семінарських занять з означеної проблеми. Тематичний план курсу «Соціально-психологічна компетентність фахівців соціономічних професій» представлений у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Тематичний план спецкурсу «Соціально-психологічна компетентність фахівців соціономічних професій»

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		лекції	семінар.
1.	Предмет і завдання курсу «Соціально-психологічна компетентність фахівців соціономічних професій».	2	2
2.	Професійна компетентність та її складові.	2	2
3.	Психологічна компетентність як складова професійної компетентності.	2	2
4.	Соціальна компетентність як складова професійної компетентності.	2	2
5.	Соціально-психологічна компетентність як інтегральна особистісна властивість фахівця соціономічного напрямку.	2	2
6.	Комунікативна складова соціально-психологічної компетентності як основа успішної соціалізації та якісної взаємодії.	2	2
Всього:		12	12

Зміст спецкурсу:

Тема 1. Предмет і завдання курсу «Соціально-психологічна компетентність фахівців соціономічних професій».

Проблема концептуалізації понять «компетентність» і «компетенція». Професійна діяльність фахівців соціономічних професій. Структурно-

функціональна модель соціально-психологічної компетентності фахівців соціономічних професій.

Тема 2. Професійна компетентність та її складові.

Професійна компетентність. Структурні компоненти професійної компетентності: когнітивний компонент (знання про конкретну професійну галузь, теоретичні основи та практичні аспекти роботи, здатність аналізувати та розв'язувати завдання, пов'язані з професійною діяльністю); вміння та навички (практичні уміння, які допомагають виконувати конкретні завдання у своїй професійній діяльності: навички комунікації, аналізу даних, роботу зі спеціалізованим обладнанням тощо); практичний досвід (здатність використовувати накопичений досвід у реальних професійних ситуаціях, розуміння того, як попередні дії впливають на результати); соціальні навички (вміння ефективно спілкуватися з колегами, клієнтами та іншими учасниками професійного середовища, побудова взаємовідносин і співпраця); адаптивність і гнучкість (здатність адаптуватися до нових умов і вимог, швидко реагувати на зміни у професійному оточенні та вдосконалювати свої знання і навички); етичний компонент (дотримання етичних норм і принципів у власній професійній діяльності, збереження довіри спільноти та відповідальне поведіння); інноваційність (готовність впроваджувати нові методи, технології та ідеї для покращення своєї професійної діяльності).

Тема 3. Психологічна компетентність як складова професійної компетентності.

Психологічна компетентність. Структурні компоненти психологічної компетентності: когнітивний компонент (знання, розуміння та аналітичні здібності, необхідні для розуміння психологічних принципів та понять, а також для інтерпретації поведінкових та емоційних проявів); емоційний компонент (усвідомлення та регулювання власних емоцій, а також розуміння та співпереживання емоцій інших людей, вміння впізнавати, контролювати й адаптувати емоційні реакції); соціальний компонент (навички взаємодії з іншими людьми, включаючи ефективне спілкування, співробітництво, розв'язання

конфліктів і побудову позитивних міжособистісних стосунків); практичний компонент (вміння використовувати здобуті знання, навички та підходи в реальних ситуаціях, планування та проведення психологічних інтервенцій, критичний аналіз поведінки та допомогу людям у досягненні психологічного благополуччя); етичний компонент (розуміння етичних аспектів психологічної практики, зокрема, відповідальності перед клієнтами та дотримання етичних норм і стандартів у психологічній роботі). Основний принцип розуміння поведінки людини: стимул (S) → реакція (R). Аутопсихологічна компетентність.

Тема 4. Соціальна компетентність як складова професійної компетентності.

Соціальна компетентність. Етапи формування соціальної компетентності: 1) соціальна адаптація; 2) соціальна ідентифікація; 3) індивідуалізація; 4) персоніфікація. Компоненти соціальної компетентності: когнітивно-ціннісний, емоційно-мотиваційний, інтерактивно-комунікативний, поведінково-діяльнісний. Функції соціальної компетентності: інформативна, антитюдна, життєво-футурологічна, рефлексивна, комунікативна, діяльнісна.

Тема 5. Соціально-психологічна компетентність як інтегральна особистісна властивість фахівця соціономічного напрямку.

Соціально-психологічна компетентність. Складові соціально-психологічної компетентності: ступінь задоволення власним життям; сформованість особистісно-значущих якостей, що пов'язані з життєвими цінностями особистості; сформованість внутрішніх мотивів (навчальної, професійної тощо); сформованість емоційно-вольової сфери особистості. Компоненти соціально-психологічної компетентності: когнітивний (система знань про сутність, структуру й особливості взаємодії між людьми, а також знання про різні стилі спілкування); поведінковий (загальні та специфічні вміння, що дозволяють успішно керувати ситуацією взаємодії, застосовувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях); мотиваційний (розширення простору соціальних інтересів, спрямованість на взаємодію, високий рівень домагань і потреби в спілкуванні, готовність до прояву

компетентності, відповідальність); емоційний компонент (гуманістична установка на взаємодію, готовність вступати з іншою людиною в особистісні, діалогічні, безконфліктні взаємини).

Тема 6. Комуникативна складова соціально-психологічної компетентності як основа успішної соціалізації та якісної взаємодії.

Значення комуникативної складової соціально-психологічної компетентності у створенні безпечного середовища, запобігання конфліктам. Основні структурні компоненти комуникативної компетенції: когнітивний компонент (пізнання іншої людини, здібності поділяти інші точки зору, ефективно вирішувати різні проблеми, що можуть виникати між людьми); емоційний компонент (емпатія, емоційна чуйність до іншої людини); поведінковий компонент (здатність людини до співпраці, спільної діяльності, ініціативність, організаторські здібності тощо).

Семінарські заняття можуть включати рольові ситуації, інтерактивні вправи, групові дискусії, аналіз кейсів та інші методи, що спрямовані на набуття студентами практичних навичок у взаємодії з різними типами людей, розробку ефективних стратегій взаємодії в різних професійних ситуаціях і вчасне реагування на виклики, пов'язані з міжособистісними відносинами. Такі форми і методи навчання сприятимуть підготовці фахівців до ефективної діяльності у системі «людина-людина».

При розробці занять варто дотримуватись таких дидактичних принципів, що сприяють зрозумінню й активному засвоєнню матеріалу про соціально-психологічну компетентність та її компоненти, роблять навчання більш ефективним і цікавим для студентів:

- принцип доступності: використовувати зрозумілу мову, уникати складної термінології або пояснювати її, якщо вона необхідна, створювати матеріали, які будуть доступні для різних рівнів розуміння;
- принцип активності: залучати студентів до активної участі в навчальному процесі. використовувати групові дискусії, вправи, завдання для вирішення, що спонукають до роздумів і обговорення;

- принцип спільної діяльності: залучати студентів до взаємодії між собою, обміну думками та досвідом;
- принцип зворотного зв'язку: розглядаючи питання та відповіді студентів, надавати зворотний зв'язок щодо правильності, аргументації або можливості додаткового обговорення;
- принцип інтерактивності: використовувати інтерактивні технології, такі як відеоматеріали, онлайн-платформи, анкети тощо, щоб залучити студентів до активної участі та зробити процес навчання цікавішим;
- принцип контекстуальності: показувати зв'язок між теорією та практикою, а також важливість розвитку соціально-психологічної компетентності для практичної діяльності майбутніх фахівців.
- принцип практичності: давати можливість студентам відразу використовувати отримані знання та навички у практичних ситуаціях.

Другий етап комплексної психологічної програми передбачає проведення тренінгу з розвитку соціально-психологічної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій.

**Метою тренінгу** з розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного типу є надання учасникам необхідних знань, умінь і навичок для ефективної взаємодії з людьми, адаптації до різноманітних соціальних ситуацій та розвитку міжособистісних відносин. Такий тренінг спрямований на формування в учасників глибокого розуміння соціально-психологічних аспектів взаємодії, а також на розвиток ціннісних орієнтацій, емпатії, соціальної креативності, комунікативних умінь, спритності в спілкуванні, вміння сприяти конструктивним взаємовідносинам.

**Завданнями тренінгу** з розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних професій є:

- розширення знань учасників щодо основ взаємодії, міжособистісних відносин, соціально-психологічних аспектів спілкування та взаємодії в різних соціальних контекстах;

- розвиток комунікативних навичок;
- розвиток емпатії та здатності розуміти емоції, потреби та мотиви інших людей;
- оволодіння прийомами вирішення конфліктних ситуацій;
- розвиток здатності швидко адаптуватися до різних соціальних контекстів, розпізнавати потреби аудиторії та відповідно адаптовувати свою комунікацію;
- розвиток соціальної креативності;
- розвиток ціннісних орієнтацій;
- сприяння підвищенню рівня задоволеності життям;
- підвищення рівня саморефлексії учасників.

Структура тренінгу з розвитку соціально-психологічної компетентності включає вступну, основну та завершальну частини.

*Вступна частина* передбачає:

- вітання та презентація тренера;
- ознайомлення з метою та цілями тренінгу;
- інструктаж щодо правил і безпеки;
- знайомство учасників між собою.

*Основна частина* включає:

- теоретичні матеріали і навички;
- практичні вправи та рольові ігри;
- дискусії та групові обговорення.

*Завершальна частина* передбачає:

- підсумок і відгуки;
- завершальне слово та подяка;
- роздача матеріалів і рекомендацій;
- оцінка тренінгу;
- заключне слово тренера;
- соціальна взаємодія та мережевість;

– завершальна медитація або релаксація (за бажанням).

**Склад групи:** 10 – 12 здобувачів вищої освіти.

**Тривалість тренінгу:** 7 занять по 90 хв. один раз на тиждень.

Хронометраж вправ тренінгу з розвитку соціально-психологічної компетентності висвітлено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Тренінг з розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних професій

№	Вид роботи	Необхідні матеріали	Час, хв.
<b><i>Заняття 1. Знайомство</i></b>			
1.1	Відкриття тренінгу. Прийняття правил роботи групи	-	20
1.2	Вправа «Асоціації»	м'яч	10
1.3	Вправа «Карта фактів»	аркуш паперу, ручка	10
1.4	Вправа «Дерево як символ»	аркуш паперу, фломастери	10
1.5	Вправа «Спільна картина»	аркуш паперу, фломастери	10
1.6	Вправа «Мозаїка інтересів»	аркуш паперу, ножиці, журнали (газети)	10
1.7	Вправа «Мій кращий момент»	-	10
1.8	Вправа на завершення «Сьогодні я дізнався, що...»	-	10
<b><i>Заняття 2. Розвиток комунікативності</i></b>			
2.1	Привітання	-	10
2.2	Вправа «Ми будемо дім»	аркуш паперу, ручка	10

2.3	Вправа «Мовчання»	-	10
2.4	Вправа «Змініть роль»	-	10
2.5	Вправа «Суперечка»	-	10
2.6	Вправа «Історія з одним словом»	-	10
2.7	Вправа «Круглі обговорення»	-	10
2.8	Вправа «Неперервний розповідач»	-	10
2.9	Вправа на завершення «Релаксація». Притча про каву	ноутбук	10
<b><i>Заняття 3. Розвиток емпатії</i></b>			
3.1	Привітання	-	10
3.2	Гра на вирази обличчя	аркуш паперу, фломастери	10
3.3	Вправа «Історія з образами»	-	10
3.4	Вправа «Імітація емоцій»	-	10
3.5	Гра «Якби я був(-ла) тобою»	-	10
3.6	Вправа «Сценарій емпатії»	-	10
3.7	Вправа «Спільність емоцій»	-	10
3.8	Вправа «Подяка та визнання»	-	10
3.9	Вправа на завершення «Сонце, хмара, блискавка»	-	10
<b><i>Заняття 4. Розвиток ціннісних орієнтацій</i></b>			
4.1	Привітання	-	10
4.2	Вправа «Життєвий газетний заголовок»	аркуш паперу, ручка	10
4.3	Вправа «Аналіз життєвого досвіду»	-	10
4.4	Вправа «Ціннісний конфлікт»	-	10
4.5	Вправа «Ціннісна колажка»	аркуш паперу, ножиці, журнали (газети)	10

4.6	Вправа «Подорож до цінностей»	-	10
4.7	Гра «Цінності у ролі»	-	10
4.8	Вправа «Сценарій майбутнього»	-	10
4.9	Вправа на завершення «Коло питань»	-	10
<b><i>Заняття 5. Розвиток соціальної креативності</i></b>			
5.1	Привітання	-	10
5.2	Вправа «Змініть роль»	-	10
5.3	Вправа «Генерація ідей»	-	10
5.4	Гра «Імпровізація»	-	10
5.5	Вправа «Проблемне дерево»	аркуш паперу, маркери	10
5.6	Вправа «Обери світ»	-	10
5.7	Вправа «Творчий джем»	-	10
5.8	Рольова гра «Фантазія»	-	10
5.9	Вправа на завершення «Зворотній рахунок»	-	10
<b><i>Заняття 6. Підвищення рівня задоволеності життям</i></b>			
6.1	Привітання	-	10
6.2	Вправа на дихальний релакс «Метелик»	ноутбук	10
6.3	Вправа «Мета та цілі»	-	10
6.4	Вправа «Три добрі речі»	аркуш паперу, ручка	10
6.5	Вправа «Моментальна медитація»	ноутбук	10
6.6	Вправа «Моє найкраще Я»	-	10
6.7	Вправа «Щасливі моменти»	Блокнот (зошит), ручка	10
6.8	Дихальна медитація на кольори	ноутбук	10
6.9	Завершення роботи. Притча про людину	-	10

<b>Заняття 7. Підбиття підсумків тренінгу</b>			
7.1	Привітання	-	10
7.2	Вправа «Символічний жест»	-	10
7.3	Вправа «Коло відгуків»	-	10
7.4	Звітність із самооцінки	аркуш паперу, ручка	10
7.5	Вправа «Я вже знаю» і «Я дізнався нове»	аркуш паперу, ручка	10
7.6	Груповий портфель досягнень	аркуш паперу, маркери	10
7.7	Вправа «Майбутні дії»	аркуш паперу, ручка	10
7.8	Підбиття підсумків проведення тренінгу	-	20

Таким чином, комплексна психологічна програма включає цілісний підхід щодо розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних професій через надання необхідної інформації, проведення тренінгів та рефлексійного закріплення вмінь і знань.

### **Висновки до розділу**

Аналізуючи результати обраних і застосованих в емпіричному дослідженні комплексу психодіагностичних методик, ми дійшли таких висновків:

– За результати проведеної методики «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна, Н. Епштейна виявлено, що більша частина студентів обох спеціальностей (57,7% (15 осіб) студентів-психологів і 45,4% (10 осіб) майбутніх учителів фізичної культури) мають середній рівень розвитку емпатії, що свідчить про помірну здатність до співпереживання та реагування на емоції інших людей.

У цьому випадку, більшість студентів можуть виявляти певну емпатію, але ця здатність не є надто вираженою. Варто також зауважити, що невеликий відсоток здобувачів вищої освіти (1 психолог і 6 студентів спеціальності «Середня освіта. Фізична культура») мають низький рівень розвитку емпатії, що вказує на обмежену здатність адекватно реагувати на емоційні потреби інших і виявляти інтерес до їхнього стану.

– За допомогою методики «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С. Бубнової ми з'ясували, що найбільш значущими цінностями для обох груп студентів є «Здоров'я», «Приємне проведення часу, відпочинок», «Високий матеріальний добробут», «Допомога і милосердя до інших», «Визнання і повага людей, вплив на оточуючих». Обмежений пріоритет здобувачі вищої освіти обох груп віддають орієнтаціям «Соціальна активність» і «Спілкування». Найменший відсоток студенти назвали цінності «Пошук і насолода прекрасним».

– Результати, отримані за допомогою тесту «Задоволеність життям» Е. Дінера, дозволяють стверджувати, що більша частина респондентів має середній рівень задоволеності життям, хоча майбутні педагоги (50%) сприймають своє життя більш позитивно в порівнянні з психологами (42,3%). Кількість осіб, які не відчувають повноцінного задоволення своїм життям у психологів (38,5%), перевищує кількість тих, хто має високий рівень задоволеності (19,2%). Достатньо високий відсоток майбутніх педагогів (22,7%) мають низький рівень задоволеності життям.

– Аналіз результатів за тестом «Визначення рівня комунікативності» (В. Ряховський) показав, що в обох групах респондентів переважає середній рівень комунікативності (57,2% у майбутніх вчителів фізичної культури і 45,1% у студентів-психологів). Низький рівень комунікативності домінує у 33,2% здобувачів вищої освіти спеціальності «Середня освіта. Фізична культура» та в 12,5% психологів.

– За допомогою тесту «Визначення соціальної креативності особистості» з'ясовано, що більшість студентів обох спеціальностей мають середній рівень

соціальної креативності (психологи – 68,1%, вчителі фізичної культури – 59,7%). Низький рівень соціальної креативності спостерігається у 29,6% здобувачів вищої освіти спеціальності «Середня освіта. Фізична культура» проти 5,4% у майбутніх психологів.

Отже, можемо зробити висновок, що усі психологічні особливості (емпатія, комунікативність, ціннісні орієнтації, соціальна креативність та задоволеність життям) розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних професій розвинені на середньому рівні, а отже потребують застосування ефективних методів з їх підвищення. Цьому, на наш погляд, сприяє розробка та впровадження комплексної психологічної програми з розвитку соціально-психологічної компетентності, що включає три етапи: інформаційно-просвітницький етап передбачає надання студентам необхідної соціально-психологічної інформації; реалізація психолого-педагогічного практикуму (тренінгу) – етап, що передбачає набуття вмій і навичок ефективної та толерантної комунікації, розвиток емпатії, творчого мислення, формування ціннісних орієнтацій, спрямованих на особистісний і професійний розвиток; емоційно-стверджуючий етап передбачає рефлексію та закріплення позитивного соціально-психологічного досвіду.

## ВИСНОВКИ

Аналіз проблеми психологічних особливостей розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних професій дозволяє сформулювати певні висновки, що мають теоретичне та практичне значення.

Опрацювання психологічної літератури дозволило нам з'ясувати, що терміни «компетенція» і «компетентність» часто вживаються у подібних контекстах та іноді використовуються як синоніми. Однак, після детального вивчення наукових джерел, ми виявили певні відмінності в їхньому вживанні та значенні. Компетенція відноситься до комплексу знань, умінь, досвіду й особистісних якостей, що дозволяють особистості успішно виконувати різноманітні завдання та функції в певній сфері діяльності. Компетенція є більш широким поняттям, що охоплює різні аспекти, необхідні для успішного виконання завдань або роботи. З іншого боку, компетентність вказує на здатність особистості досягати конкретних результатів або виконувати завдання в певному контексті або професійній сфері. Це більш конкретне поняття, яке відображає реальну здатність особистості використовувати свої компетенції для досягнення певних цілей і завдань.

На основі аналізу вітчизняної і зарубіжної наукової літератури було встановлено, що соціально-психологічна компетентність є складним інтегрованим поняттям, що включає в себе знання, уміння, навички й особистісні якості, які дозволяють особистості успішно взаємодіяти з іншими людьми та вирішувати різні завдання і ситуації в соціальному оточенні. В результаті дослідження доведено, що соціально-психологічна компетентність має велике значення для успішного функціонування в суспільстві, встановлення взаємовідносин з іншими та досягнення особистих і професійних цілей. Ця компетентність важлива у різних професійних сферах, особливо в сферах з соціальним спрямуванням, де міжособистісна взаємодія є ключовим елементом.

Нами було визначено та докладно охарактеризовано психологічні особливості (збалансованість емоційно-вольової сфери, наявність ціннісних

орієнтацій, соціальної креативності, задоволеність власним життям, високі комунікативні уміння), які сприяють розвитку глибокого усвідомлення міжособистісних взаємодій та вдосконаленню навичок ефективного спілкування, а також здатності адаптуватися до різноманітних соціальних ситуацій. Визначені психологічні особливості, взаємодіючи між собою, створюють сприятливі умови для ефективного розвитку соціально-психологічної компетентності студентів соціономічного напрямку.

Відповідно до визначених психологічних особливостей соціально-психологічної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій був підібраний та використаний в емпіричному дослідженні комплекс діагностичних методик. За результатами проведеного дослідження було виявлено, що:

- більшість студентів обох спеціальностей (57,7% студентів-психологів і 45,4% майбутніх учителів фізичної культури) мають середній рівень розвитку емпатії. Це означає, що вони виявляють певну здатність до співпереживання та реагування на емоції інших людей, але ця здатність не є надто вираженою;

- найбільш значущими цінностями для обох груп студентів є «Здоров'я», «Приємне проведення часу і відпочинок», «Високий матеріальний добробут», «Допомога і милосердя до інших», «Визнання і повага людей, вплив на оточуючих»; обмежений пріоритет обох груп студентів виявився в орієнтаціях «Соціальна активність» і «Спілкування»; найменш значущою для студентів є цінність «Пошук і насолода прекрасним»;

- більшість респондентів мають середній рівень задоволеності життям (50% педагогів і 42,3% психологів); достатньо великий відсоток майбутніх вчителів фізичної культури (22,7%) мають низький рівень задоволеності життям;

- в обох групах респондентів переважає середній рівень комунікативності (57,2% у майбутніх вчителів фізичної культури і 45,1% у студентів-психологів); у 33,2% здобувачів вищої освіти спеціальності «Середня освіта. Фізична культура» та в 12,5% психологів спостерігається низький рівень комунікативності;

– більшість студентів обох спеціальностей мають середній рівень соціальної креативності (психологи – 68,1%, вчителі фізичної культури – 59,7%); низький рівень соціальної креативності спостерігається у 29,6% вчителів фізичної культури проти 5,4% у майбутніх психологів.

Підсумовуючи, можна сказати, що усі психологічні особливості, а саме емпатія, комунікативність, ціннісні орієнтації, соціальна креативність та задоволеність життям, розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх фахівців соціономічних професій розвинені на середньому рівні, а тому потребують застосування ефективних методів з їх підвищення. Для цього може бути корисною розробка та впровадження комплексної психологічної програми з розвитку соціально-психологічної компетентності, що має три основні етапи:

1. Інформаційно-просвітницький етап, який передбачає надання студентам необхідної соціально-психологічної інформації.

2. Реалізація психолого-педагогічного практикуму (тренінгу), на якому студенти отримують можливість набути вмінь і навичок ефективної та толерантної комунікації, розвитку емпатії, творчого мислення та формування ціннісних орієнтацій, спрямованих на особистісний і професійний розвиток.

3. Емоційно-стверджуючий етап, на якому студенти зможуть рефлексувати та закріплювати позитивний соціально-психологічний досвід.

Ця програма має на меті покращити соціально-психологічну компетентність студентів і сприяти їхньому успішному функціонуванню в суспільстві та професійному житті.

Таким чином, мета нашого дослідження досягнута, а гіпотеза цілком підтвердилася.

## ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Антонова О. Є., Маслак Л. П. Європейській вимір компетентнісного підходу та його концептуальні засади. Професійна педагогічна освіта : компетентнісний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 81-109.
2. Балахтар В. В. Ціннісні орієнтації як показник професійного становлення фахівців з соціальної роботи. *Актуальні проблеми психології*. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. VI : Психологія обдарованості. Київ-Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. Вип. 15. 2019. С. 138-147.
3. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід : рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. К. : «К.І.С.», 2004. С. 45-50.
4. Бондар С. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів. *Біологія і хімія в школі*. 2003. № 2. С. 8-9.
5. Вавринів О. С. Становлення поняття емпатії в психології. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. №2. Т.1. С. 28-31.
6. Вітвицька С. С. Компетентнісний та професіографічний підходи до побудови професіограми магістра освіти. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 57. Педагогічні науки, 2011. С. 52-58.
7. Вітченко А. О., Вітченко А. Ю. Компетентнісний підхід у сучасній вищій освіті : освітня інновація чи реформаторський симулякр доби постмодерну? *Вища школа*. 2019. № 4 (177). С. 52-66.
8. Гавловська В., Міхеєва Л. Соціально-психологічна компетентність фахівців соціономічних професій. *Формування особистості сучасного фахівця як суб'єкта самотворення в умовах освітнього простору* : матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 30 листопада 2023 р. Хмельницький : ХНУ, 2023. С. 67-70.

9. Галян І. М. Психодіагностика : навч. посіб. К. : Академвидав, 2009. 464 с.
10. Гамалій А. Р. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності студентів-психологів. *Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки* : тези доповідей XIX Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів : [у 2-х т.]. Т. 1, м. Київ, 1-5 квітня 2019 р. / [ред. кол. : В. М. Ісаєнко та ін.]; Національний авіаційний університет. К. : НАУ, 2019. С. 282-283.
11. Головань М. С. Компетенція та компетентність : порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8 (18). С. 224-234.
12. Головань М. С. Компетенція і компетентність : досвід теорії, теорія досвіду [Текст]. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23-30.
13. Гушлевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. *Шлях освіти*. 2004. №3. С. 22-24.
14. Данилевич Л. А. Психологічні особливості соціально-психологічної компетентності майбутніх психологів. *Психологічний журнал* / ред. О. Д. Сафін та ін. Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. №3. С. 50-57.
15. Данилевич Л. А. Психологічні аспекти розвитку соціально-психологічної компетентності студентів-психологів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Психологічні науки. 2017. Вип. 2(1). С. 89-93.
16. Демченко Н. І., Проскурка Н. М. Роль ціннісних орієнтацій у формуванні професійної компетентності практичних психологів. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти*. Київ, 2023. С. 38-41.
17. Добровольська Н. А. Соціально-психологічні особливості становлення та розвитку творчої компетентності майбутнього психолога. *Науковий вісник ХДУ*. Серія Психологічні науки. № 4. 2019. С. 169-175.
18. Дранько Я. М. Комунікабельність як базова складова професійної компетентності майбутнього педагога. *Наука і освіта*. 2011. № 3. С. 34-38.

19. Казібекова В. Ф. Психологічні особливості комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *Інсайт : психологічні виміри суспільства* : науковий журнал. 2019. Вип. 2. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 64-71.
20. Калінін В. О. Особливості формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови в новій мовній політиці. *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами інноваційних освітніх технологій* : збірник наукових праць. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. С. 193-197.
21. Кларк І. Є. Теоретичні засади компетентнісного підходу в системі вищої професійної освіти. *Вісник*. №124, 2015. С. 32-34.
22. Козирев М. П., Козловська Ю. Р. Професійне становлення фахівця в умовах вищого навчального закладу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія психологічна, 2013. №1. С. 305-313.
23. Козляковський П. А., Козляковський А. П. Соціальна психологія : Курс лекцій. Практикум. Хрестоматія. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. 424 с.
24. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів : монографія / авт. кол.; під наук. ред. Лозової О. М. Вінниця : 4 ВІНДРУК, 2014. 184 с.
25. Компетентності та компетенції : до визначення понять в українському педагогічному контексті. *Відкритий урок. Розробки, технології, досвід*. 2004. № 17/18. С. 13-17.
26. Коробка Л. М. Суб'єктивне благополуччя особи в контексті проблеми адаптації до умов і наслідків воєнного конфлікту. *Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, факультет психології*, 2016. С. 207-213.
27. Кузікова С. Б., Щербак Т. І. Емпіричні розвідки аспектів щастя особистості в довоєнний час. *Слобожанський науковий вісник*. Серія Психологія. Вип. 1. 2023. С. 32-38.

28. Лейко С. В. Поняття «компетенція» та «компетентність» : теоретичний аналіз. *Педагогічний процес : теорія і практика*. 2013. № 4. С. 128-135.
29. Лепіхова Л. А. Соціалізація та соціально-психологічна компетентність як рівні особистісної зрілості. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство* : науково-методичний збірник. К. : Контекст, 2000. С. 105-108.
30. Лепіхова Л. Соціально-психологічна компетентність у психологічній взаємодії. *Вища освіта України*. 2004. № 3. С. 16-21.
31. Лепіхова Л. А. Значення соціально-психологічної компетентності в реалізації життєвих домагань. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 3. С.77-85.
32. Лукацька Я. С. Аналіз поняття «соціальна компетентність особистості» в українських та зарубіжних наукових працях. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2021. № 1 (21). С. 49-53.
33. Малхазов О. Р. Розвиток емоційної стійкості осіб, що переживають наслідки травматичних подій : монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2022. 215 с.
34. Марущак О. М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка* : [наук.-метод. журнал]. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Житомир. 2016. Вип. 11. С. 97-108.
35. Мачинська Н. І. Психологічна компетентність – необхідна складова професійної компетентності майбутнього фахівця. *Інженерні та освітні технології в електротехнічних і комп'ютерних системах*. 2013. № 1. С.123-128.
36. Методичні вказівки до самостійної роботи з дисципліни «Соціальні комунікації в управлінні» для студентів всіх спеціальностей заочної форми навчання / Укладач: О. М. Шеломовська. Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2015. 40 с.
37. Міхєєва Л., Гавловська В. Результати дослідження психологічних особливостей розвитку соціально-психологічної компетентності у майбутніх

фахівців соціономічних професій. *Психологічні травелоги*. Науковий журнал. Хмельницький, 2023. № 4 (6). С. 115-123.

38. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене. К. : [б. в.], 2007. 656 с.

39. Мудрик А. Б. Соціальна компетентність особистості: постановка проблеми і теоретичні аспекти дослідження. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Вип. 94. Чернігів : ЧДПУ, 2011. Серія : Психологічні науки. С. 26-29.

40. Низовець О. А. Розвиток комунікативної компетентності в процесі професійної підготовки майбутніх психологів. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : збірник наукових праць. №3(5). К. : Університет «Україна», 2007. С. 355-362.

41. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах). Том 1, А – К / Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ : Вид-во «АКОНІТ», 2006. 926 с.

42. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *«Директор школи. Україна»*. №3-4. 2005.

43. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до формування змісту освіти. *Стратегія реформування освіти України*. Київ : К.І.С., 2003. 295 с.

44. Орбан-Лембрик Л. Е. Компетентність особистості як соціально-психологічний феномен. *Збірник наукових праць : філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. Вип. 12. Ч.І. С. 3-11.

45. Періус Н. В. Технології формування соціально-психологічної компетентності в майбутніх педагогів шляхом включення до різних видів діяльності. *Наука і освіта* : наук.-практ. журнал. 2012. № 9. С. 165-170.

46. Пірен М. І. Європейські цінності – детермінанта змін в сучасній Україні : навч. посібник-практикум. Чернівці : Друк Арт, 2016. 256 с.

47. Про вищу освіту : закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37-38. с. 2004.

48. Професійна освіта : Словник : Навч. пос. / Уклад. С. У. Гончаренко та ін.; За ред. Н. Г. Николо. К. : Вища школа, 2000. 380 с.

49. Психологічний супровід формування демократичних засад та профілактики і розв'язання конфліктів у закладі освіти / авт. кол. : В. М. Горленко, І. В. Марухина, В. Г. Панок, В. В. Предко, В. В. Рибалка, Д. Д. Романовська, Н. В. Сосновенко; за заг. ред. В. Г. Панка. Київ : Ніка-Центр, 2021. 168 с.

50. Психологу для роботи. Діагностичні методики [Текст] : [збірник] / [уклад. : Лемак М. В., Петрище В. Ю.]. Вид. 2-ге, випр. Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2012. 615 с.

51. Пухно С., Щербак Т. Емоційна стійкість як складова емоційно-етичної компетентності майбутніх вчителів [Текст]. *Актуальні питання природничо-математичної освіти* : збірник наукових праць / МОН України, СумДПУ імені А. С. Макаренка ; [ред. Рада : М. І. Бурда, М. Гарнер, О. І. Мельников та ін.]. Суми : СумДУ імені А. С. Макаренка, 2022. Вип. 2 (20). С. 136-143.

52. Ребуха Л. З. Вплив ціннісних орієнтацій на формування професійної компетентності у майбутніх фахівців-психологів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Серія : Педагогічні науки*. 2019. №9. Електронне наук. фах. вид. URL: <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/358>

53. Ребуха Л. З. Структура формування міжкультурної компетентності у фахівців соціономічних професій: соціально-педагогічний аспект. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи*. 2019. Вип. 72. Т. 2. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 153-157.

54. Родигіна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Х. : Вид. група «Основа», 2005. 96 с.

55. Розов В. І. Комунікативна підготовка співробітників правоохоронних органів [текст] : навчальний посібник. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 160 с.

56. Словник іншомовних слів / Уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. К. : Наукова думка, 2000. 680 с.
57. Тоба М. В. Когнітивне спілкування в педагогічній діяльності : прикладний та теоретичний аспекти. *Практична психологія та соціальна робота*. Т. 12. Вип. 153. 2011. С. 32-35.
58. Трубачова С. Е. Умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи*. К. : «К.І.С.», 2004. С. 53-56.
59. Турій Т. П. Формування соціально-психологічної компетентності старшокласників – ключовий елемент життєвого успіху. *Proceedings of the XXIII International Scientific and Practical Conference : Social and Economic Aspects of Education in Modern Society*. Company - Scholarly Publisher RS Global Sp. z O.O. Location - Warsaw, Poland, 2020. С. 34-39.
60. Фоменко Т. М. Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої освіти. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2014. Вип. 42. С. 149-156.
61. Формування соціально-психологічної компетентності в учнів ПТНЗ : методичні рекомендації / [М. І. Вовковінський, Д. О. Закатнов, Л. С. Злочевська, В. Ф. Орлов]. К. : Вид-во ІІТО НАПН України, 2015. 60 с.
62. Фрадинська А. П. Усвідомлення та самооцінка особистістю власної профпридатності до специфіки майбутньої професії як чинник формування її професійних очікувань. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. Хмельницький : ХІСТ Університету «Україна», 2011. С. 293-296.
63. Черемис І. Нові вимоги до спеціаліста : поняття компетентності й компетенції. *Вища освіта України*. 2006. № 2. С. 84-88.
64. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х. : Прапор, 2005. 640 с.

65. Шевчук С. С. Навчально-методична діяльність педагога ЗП(ПТ)О на засадах компетентнісного підходу : навчально-методичний посібник. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ, 2021. 73 с.

66. Шульга В. В. Особливості формування професійно важливих якостей психологів освіти в залежності від стажу роботи. *Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України*. 2005. № 26. Т. 4. С. 499-508.

67. Ярмола І. К. Компетенція та компетентність викладача вищої школи як складові його інноваційного розвитку. *Запоріжський медичний журнал*. №5 (80). 2013. С. 116-118.

68. Foxon M., Richey R. C., Roberts R. C., Spannaus T. W. Training Manager Competencies: The standards (3rd Ed.). Syracuse, NY : ERIC Clearinghouse on Information and Technology, 2003. 177 p.

69. Hilbukh Y. Z. Relevant problems of psychological tests validation. *Psychology Issues*, 1978. № 5. P. 108-118.

70. Rychen D. S., Salganik L. H. Definition and Selection of Competencies (DESECO) : Theoretical and Conceptual Foundations. Strategy paper. Neuchatel, Switzerland : Swiss Federal Statistical Office, 2002. 27 p.